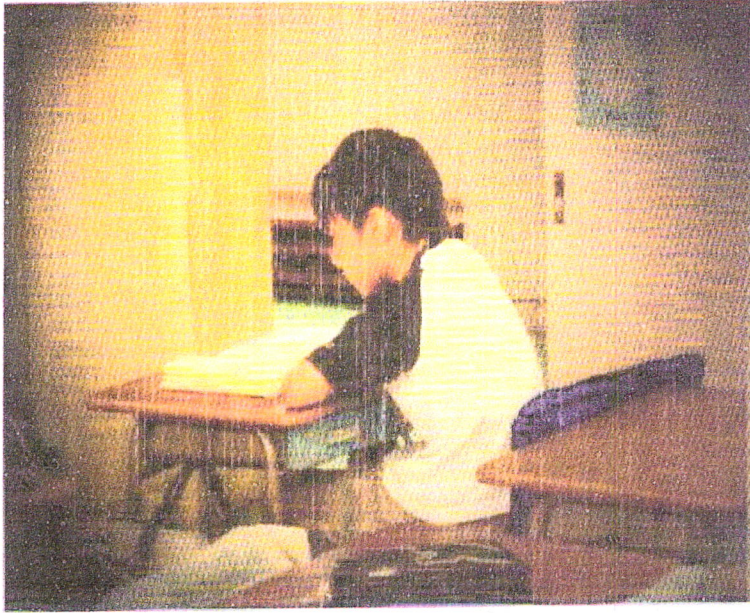

SINIF YÖNETİMİ

Editör:

Prof. Dr. Ramazan ARI

Doç. Dr. M. Engin DENİZ

Sınıf Yönetimi

Prof. Dr. Ramazan ARI, Doç. Dr. M. Engin DENİZ

MAYA /35

ISBN / 978-605-5985-25-7

2. Baskı, Ankara 2008

Sayfa Tasarımı : Mevlüde Serin

Kapak Tasarımı : Maya Akademi

Baskı : Çetin Ofset

© Copyright 2008, Maya Akademi

Bu kitabın basım, yayın, satış hakları *Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık (İbrahim AKYOL)*'a aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılmaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Maya Akademi Yayın Dağıtım

Eğitim Danışmanlık

(İbrahim AKYOL)

Merkez: Yüksel Caddesi No: 34/10 Kızılay/Ankara

Tel: (0 312) 432 16 14 Fax: (0 312) 432 41 78

Şube: Siyavuş Paşa Cad. No: 19/69 Eminönü/İstanbul

Tel&Fax: (0 212) 520 08 85

www.mayakademi.net

maya@mayakademi.com

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1 SINIF YÖNETİMİ ve YAKLAŞIMLARI Dr. Ercan YILMAZ

GİRİŞ.....	2
Yönetim	2
Yönetim Süreçleri.....	3
Karar Verme.....	3
Planlama	3
Örgütleme	4
Yöneltme.....	4
Eşgüdümleme	4
İletişim	4
Güdüleme.....	5
Denetleme.....	5
Sınıf Kavramı	5
Sınıf Yönetimi	6
Sınıf Yönetiminin Amaçları	7
Sınıf Yöneticisi	7
Öğretmenlik ve Liderlik.....	9
Sınıf Yönetimi ve Boyutları	11
Sınıf Yönetimi Yaklaşımları	13
Tepkisel Yaklaşım	13
Önlemsel Yaklaşım	13
Gelişimsel yaklaşım	13
Bütünsel yaklaşım	14
Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar.....	14
DEĞERLENDİRME SORULARI.....	14
KAYNAKLAR	14

Bölüm 2 EĞİTİMDE BİREYSEL FARKLILIKLAR Yrd. Doç. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ

GİRİŞ.....	20
BİREYSEL FARKLILIKLARIN NEDENLERİ.....	21
Genetik Yapı	21

Çevresel Etkiler.....	23
Aile.....	24
Ana-baba tutumları.....	25
BİREYSEL FARKLILIKLAR.....	26
Cinsiyet.....	27
Zeka.....	28
Spearman'ın İki Faktör Kuramı.....	29
Guilford'un Çok Faktör Kuramı.....	29
Thurstone'un Grup Faktör Kuramı.....	30
Gardner'in Çoklu Zeka Kuramı.....	31
Zekânın Ölçülmesi.....	35
Yetenekler.....	36
İlgiler.....	38
Öğrenme Stilleri.....	39
Kolb'un Öğrenme Stilleri Modeli.....	41
McCarty'nin Öğrenme Stili Modeli.....	42
Dunn'ın Öğrenme Stili Modeli.....	43
Gregorc'un Öğrenme Stili Modeli.....	43
Denetim Odağı.....	44
DEĞERLENDİRME SORULARI.....	46
KAYNAKLAR.....	48

Bölüm 3
SINIF ORTAMININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ VE
ORGANİZASYONU
Yrd. Doç. Dr. Nadir ÇELİKÖZ

SINIF ORTAMININ FİZİKSEL DEĞİŞKENLERİ.....	52
Öğrenci Sayısı.....	52
Isı ve Nem Oranı.....	54
Işık.....	55
Renk.....	56
Temizlik.....	57
Gürültü.....	58
Cörünüm (Estetik).....	60
Oturma Düzeni.....	62

SINIF ORTAMININ FİZİKSEL ORGANİZASYONU	66
Esneklik	67
Güvenlik	67
Ulaşılabilirlik	68
Etkileşimlilik	68
Ekonomiklik	69
Kullanışlılık	70
Katılımcılık	70
Etkililik	71
Çekicilik	71
Sınıf Ortamlarını Organize Ederken Öğretmenin Dikkate Alması Gereken Bazı İpuçları	72
Okul Binaları Yapılırken Dikkate Alınması Gereken, Genel Sınıf Ortamı Tasarım Standartları (4) (5)	73
DEĞERLENDİRME SORULARI	75
EK 1: RENKLER	78
EK 2: SINIF YERLEŞİM DÜZENLERİ	80
KAYNAKLAR	84

Bölüm 4

SINIFTA ÖĞRETİM ORTAMININ HAZIRLANMASI

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ERİŞEN

GİRİŞ	86
Eğitim ve Öğretimin Planlanması	87
Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerini Planlamanın Yasal Dayanakları	87
Eğitim-Öğretimde Plânlı Çalışmanın Yararları	88
Plân Yapmanın İlkeleri	89
Plân Çeşitleri, Yıllık ve Günlük Plânlarn Yapılışı (6)-(7)	90
EĞİTİM PROGRAMLARIYLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	97
Programın Kapsam ve Öğeleri	98
Hedefler	99
Hedeflerin Aşamalı Sınıflandırması	101
Hedeflerin Davranışa Dönüştürülmesi	104
Hedeflerin Nitelikleri, Hedef ve Hedef Davranış Yazma İlkeleri	105
İçerik	106
Eğitim Durumları	106

Ölçme ve Değerlendirme(8).....	110
Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Temel Kavramlar	111
Ölçek Türleri	111
Ölçme Araçları ve Özellikleri	112
Bilişsel Davranışları Ölçme Araçları.....	113
Duyuşsal Davranışları Ölçme Araçları.....	113
Psikomotor Davranışları Ölçme Araçları.....	114
Portfolyo Değerlendirme.....	114
Ölçme Araçlarının Teknik Nitelikleri	115
Değerlendirme Türleri ve Özellikleri	119
Yapılış amacına göre değerlendirme türleri	119
Kullanılan Kriterlere Göre Değerlendirme Türleri	120
DEĞERLENDİRME SORULARI	121
KAYNAKLAR	121

Bölüm 5
SINIFTA İLETİŞİM
Doç. Dr. M. Engin DENİZ

GİRİŞ.....	128
İletişimin Önemi ve Tanımı	129
İletişim Sürecinin Ögeleri.....	129
Kişilerarası İletişimde Etkileşim Türleri.....	131
İletişim Türleri	132
SINIF ORTAMINDA ÖĞRETMENİN TUTUMU	135
Etkin Dinleme	136
Empatik Tutum	138
Uygun İletişim Dilini Kullanma.....	140
DEĞERLENDİRME SORULARI	144
KAYNAKLAR	146

Bölüm 6
SINIFTA ZAMAN YÖNETİMİ VE DİSİPLİN KURALLARI
Prof. Dr. Ramazan ARI

GİRİŞ.....	148
Öğrenme İçin Zamanın Önemi Nedir?	148
Öğretime Ayrılan Sürenin Kullanılması	149
Zaman Kaybını Önleyiniz	150

Dersin Geç Başlayıp, Erken Bitmesini Önleyiniz	151
Dersin Kesintiye Uğramasını Önleyiniz	151
Sınıf-içi Yapılması Gereken Rutin İşlemleri Çabuk Fakat Yumuşak Bir Şekilde Uygulayınız	152
Disiplin İçin Harcanan Zamanı En Aza İndiriniz	153
Öğretim Süresini Etkili Kullanma	153
Devinimi Sürdürünüz	154
Öğretimi Akıcı Bir Şekilde Sürdür, Konu ve Aktivite Geçişlerini Yumuşak Yapınız	155
Geçişleri Denetim Altında Tutunuz	155
Grubun Derse Odaklanmasını Sağlayınız ve Sürdürünüz	157
Farkında Olunuz (Uyanık Olunuz)	158
Dersi Kesmeden Müdahale Ediniz	158
ETKİLİ SINIF YÖNETİMİNE KATKI SAĞLAYABİLECEK BAZI ÖNERİLER	159
Öğretim Yılına İyi Başlangıç Yapınız	159
Dersliğı (Sınıfı) Etkili Bir Öğretime Elverişli Şekilde Düzenleyiniz	160
Sınıftaki Kuralları Belirleyiniz	161
SIK GÖRÜLEN YANLIŞ DAVRANIŞLARI DÜZELTMEK İÇİN İZLENEBİLECEK BAZI STRATEJİLER	162
En Az Müdahale Prensibi	163
Önleme	163
Sözel Olmayan İpuçları	164
Olumlu Davranışı Övme	164
Diğer Öğrencileri Övme	165
Sözel Uyarılar	165
Tekrarlayan İkazlar	166
Sonuçlara Katlanma	168
ÖĞRENCİ KUSURLU DAVRANIŞINI NASIL SÜRDÜRÜR?	169
Öğretmenin Dikkati-İlgisi	170
Öğrencilerin İlgisi-Dikkati	170
Arkadaş Grupları Tarafından Desteklenen Uyumsuz Davranışlarla Baş Etme	171
Hoşa Gitmeyen Durum ve Davranışlardan Kurtulma	171
SINIFTA UYGULANABİLECEK TİPİK PEKİŞTİREÇLER	173

Uygun Olmayan Davranışı Görmezlikten Gelme (Aldırmama)	174
Eğer Gerekliyse Cezalandırınız ve Cezanın Ölçütlerini Belirleyiniz	175
Pekiştireç Kullanmayı Giderek Azaltınız.....	177
UYGULAMALI DAVRANIŞ ANALİZİ ROGRAMLARI	178
Ev Temelli Pekiştirme.....	178
Bireysel Günlük Faaliyet Kartı	180
Marka Biriktirme	180
Gruba Bağlı Programlar	182
Gruba Bağlı Programların Oluşturulması	182
ÇOCUKTA YARAMAZLIĞIN HEDEFLERİ.....	184
Yaramaz Çocuk	184
ÇOCUĞUN AMAÇLARINI BELİRLEMEK İÇİN İPUÇLARI	186
Çocuğun Meşguliyeti.....	186
Yetişkinin Duygusu ve Çocuğun Azarlanmaya Karşı Tepkisi	187
DÜZELTME İŞLEMLERİ	188
İlgi (Dikkat) Çekme Mekanizmasına İlişkin Düzeltme İşlemleri	188
Yetki Paylaşmaya İlişkin Düzeltme İşlemleri.....	188
Öç Almaya Yönelik Düzeltme İşlemleri.....	189
Yetersizlik ya da Varsayılan Yetersizliğe İlişkin Düzeltme İşlemleri	189
DEĞERLENDİRME SORULARI	190
KAYNAKLAR	193

Bölüm 7
GÜDÜLENMENİN DOĞASI VE TANIMI
Prof. Dr. Ramazan ARI

GİRİŞ	196
Güdüsel Döngü	196
GÜDÜLENMEDE HEDEFLER	197
Olumlu ve Olumsuz Hedefler	197
Güdülerin İşbirliği	199
Güdülerin İşbirliği ve Çatışma	200
GÜDÜLENME ÇEŞİTLERİ	202
Başarı Güdüsü	204
Çok Fazla GÜDÜLENME ve Başarı	204

Başarı GÜDÜSÜ ve Başarısızlık Korkusu	205
Başarı GÜDÜSÜ ve Diğer Değişkenler	206
Başarı GÜDÜSÜ Nasıl Artırılabilir?	207
GÜDÜNÜN YÖNÜ	208
Yapmayı Hedefleme Yerine Öğrenmeyi Hedefleme	210
Problem	211
Başarısızlıktan Kaçınma Yerine Başarmak İçin Çalışma	211
Öğrenilmiş Başarısızlık	213
BAŞARI VE KAYGI	215
ÖĞRENCİYİ GÜDÜLEMEDE ÖDÜL	219
DEĞERLENDİRME SORULARI	221
KAYNAKLAR	224

Bölüm 8
OKUL - ÖĞRETMEN - VELİ İLETİŞİMİ
Öğr. Gör. S. Mehmet ÜLKE

GİRİŞ	228
Sosyal Bir Örgüt Olarak Okul	228
Sınıf Yönetiminin Değişkenleri	228
Aile	229
AİLE VE EĞİTSEL DEĞERİ	231
AİLENİN GÜCÜ	231
Ailelerle ilgili bazı gerçekler:	232
ANNE-BABA TUTUMU VE OKUL BAŞARISI	232
OKUL, AİLE VE TOPLUM İLİŞKİLERİ GELİŞTİRMEDEKİ REHBER İLKELER	233
STRATEJİ VE EYLEMLER	234
Aile Dostu Okul Ortamları Oluşturma	234
Aile Dostu Okullar	234
Aile Dostu Politikalar	235
Empatik Yaklaşma	235
Aile Dostu Okul Ortamı Yaratmada Öğretmenin Rolü	236
OKUL-AİLE BİRLİĞİ	240
Okula Aile Katılımını Teşvik Etme Eylemler	242

Ailelerin Karar Vermeye Katılımı	242
Ailelerin Karar Vermeye Katılımlarını Sağlamaya Dönük Stratejiler	243
Katılımı Teşvik.....	243
AİLELERLE İLETİŞİMİ GELİŞTİRME.....	244
Ailelerle iletişimde çeşitli kanallar:.....	244
Aile Grup Toplantıları	244
Ev Ziyaretleri	245
Müdürlerin Ailelerle Toplantıları	245
Müdürlerin Ailelerle Olumlu Telefon Görüşmeleri	245
Okulda konferans düzenleme	246
Eve mektup yazma.....	246
Teknolojik araçlar.....	246
ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN ANNE BABALARIYLA İLETİŞİM.....	246
Engelli Çocukları Olan Ailelerle İletişim	247
Ailelerle Görüşme	247
Planlanmış (Yapılandırılmış) Görüşme.....	247
Planlanmamış(Yapılandırılmamış) Görüşme.....	248
Görüşme Tekniklerine İlişkin Öneriler	248
DİĞER GÖRÜŞME TEKNİKLERİ.....	250
SÖZSÜZ İLETİŞİM.....	251
YAZIŞMA TEKNİĞİNE İLİŞKİN BAZI ÖRNEKLER	252
ANNE BABALAR	253
DEĞERLENDİRME SORULARI	255
KAYNAKLAR	257

Bölüm 4

SINIFTA ÖĞRETİM ORTAMININ HAZIRLANMASI

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ERİŞEN

1970 doğumludur. Gazi Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalında lisansını (1988-1992), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim (Program Geliştirme) Anabilim Dalında yüksek lisansını (1993-1997) ve doktorasını (1997-2001) tamamlamıştır. G.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Program Geliştirme Anabilim Dalı'nda araştırma görevliliği, öğretim görevliliği ve bölüm başkan yardımcılığı görevlerinde bulunduktan sonra (2001-2005), 2005 yılında Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Bölümü, Çocuk Gelişimi ve Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda Yardımcı Doçent olarak göreve başlamış, bir süre bölüm başkan yardımcılığı görevinde bulunduktan sonra, aynı fakültede dekan yardımcısı olarak görevlendirilmiştir. Halen aynı fakültede görevine devam etmekte olup, genellikle öğretmen yetiştirme ve eğitimde kalite standartları konusunda çalışmalar yapmaktadır.

ÖĞRENME HEDEFLERİ

Bu bölümü başarıyla tamamlayan öğretmen adaylarının;

- eğitim planlarının önemini açıklaması,
- eğitim ve öğretim faaliyetlerini planlamanın yasal dayanakları açıklaması,
- eğitim-öğretimde plânlı çalışmanın yararlarını kavraması,
- plân yapmanın ilkelerini sıralaması,
- yıllık ve günlük planların yapılışını kavraması,
- eğitim programıyla ilgili temel kavramları açıklaması,
- programın kapsamı ve öğelerini kavraması,
- program öğelerinin birbirleriyle olan ilişkisini değerlendirmesi,
- öğretim ortamının hazırlanmasıyla ilgili olumlu bir bakış açısı geliştirmesi

beklenmektedir.

GİRİŞ

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemli değişkenlerinden bir tanesi etkili sınıf yönetimidir. Sınıf yönetimi, istenilen davranış değişikliklerinin gerçekleştirilmesi için öğretimin tasarlanması, planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi faaliyetlerine ilişkin ilke, kavram, kuram, model ve tekniklerin sistematik ve bilinçli bir biçimde uygulanmasıyla ilgili etkinliklerin tümü olarak tanımlanır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi eğitim ve öğretim faaliyetlerinin kendilerinden beklenen işlevlerini yerine getirebilmesi bu faaliyetlerin bir plan çerçevesinde yürütülebilmesiyle mümkün olmaktadır.

Etkili bir sınıf yönetiminin pek çok boyutu bulunmaktadır. Sınıfın fiziksel düzeninin organizasyonu, sınıfın psikolojik ve sosyal dinamikleri, kişiler arası ilişkiler, sınıf kuralları ve uygulanması, istenmeyen davranışların önlenmesi, zamanın etkili kullanımı gibi faktörler yanında, belki de öncelikli olarak dikkate alınması gereken en boyut, öğretme-öğrenme faaliyetlerinin etkili bir şekilde yönetilmesi (planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi) veya diğer bir ifadeyle sınıfta öğretme-öğrenme ortamının hazırlanmasıdır(4).

Bu bölümde öğretme-öğrenme ortamının hazırlanmasına ilişkin kavram, ilke, model, yaklaşım ve süreçler genel özellikleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Eğitim ve Öğretimin Planlanması

Eğitim, kültürün bir kuşaktan diğere aktarılması yanında, kültürün değiştirilmesine ve geliştirilmesine etki eden önemli bir süreç olarak görülmektedir. Bu süreçte, öğretme ve öğrenme faaliyetleri daha çok iyi düzenlenmiş bir sınıf ortamında, planlanmış eğitim faaliyetleri aracılığıyla gerçekleştirilir. Eğitimde planlamanın amacı, öğretme ve öğrenme faaliyetlerini etkili ve verimli kılmaktır. Yapılan pek çok araştırma özellikle öğretmenlik deneyiminin ilk yıllarında sınıf yönetimi becerisinin önemli bir sorun olarak ortaya çıktığını göstermektedir (5). Oysa iyi hazırlanmış bir plan, etkili bir sınıf yönetiminin ön şartı niteliğinde olup, öğretmenin eğitim öğretim sürecinde neleri, niçin ve nasıl yapacağını ve elde edilen başarıyı nasıl değerlendireceğini belirlemesini sağlayarak, öğretimde verimliliği önemli ölçüde artıracaktır.

Ekonomik ve toplumsal kalkınma planlarının ayrılmaz bir parçası olan eğitim planlaması, "eğitimi öğrencilerin ve toplumun gereksinimlerini karşılamada ve amaçlarını gerçekleştirmede daha etkili ve verimli kılmak amacıyla, rasyonel ve düzenli çözümlene tekniğinin eğitim sürecine uygulanması" (5) olarak tanımlanmaktadır. Tanımda da görüldüğü gibi, bireylerin ve dolayısıyla toplumun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve ulusal hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için eldeki imkân ve kaynakların akıllıca kullanılması, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin rastlantılara bırakılmaması gerekmektedir.

Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerini Planlamanın Yasal Dayanakları

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin rastlantılara bırakılmayacağı ve planlanması zorunluluğuna ilişkin Milli Eğitim Bakanlığının çeşitli yönergeleri bulunmaktadır. 22 Haziran 1981 tarih ve 2089 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan Talim ve Terbiye Kurulu kararında "Öğretim konusu olabilecek etkinlikler, geliştirici niteliklere göre dikkatle seçilmelidir. Seçilen bu konuların hangi eğitim ve öğretim amaçlarını gerçekleştireceği önceden saptanmış olmalıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi ancak, öğretmenlerin çalışmalarını önceden dikkatlice planlaması ve gereği gibi uygulayabilmesi ile mümkündür. Öğretimde ne öğretileceği, öğrenciler tarafından açıkça bilinmeli ve onlarla birlikte planlanmalıdır" ifadesi yer almaktadır. (5) Milli Eğitim Bakanlığının 20 Haziran 1983 ve 2141 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan yönergesinde; "Her öğretmenin öğretim yılı başında, kendisine verilen dersin eğitim programındaki konularını aylara dağıtan bir plan hazırlayıp, derslere başlamadan okul

müdürüne onaylatmaya, ayrıca günlük plan yapmaya mecbur olduğu" vurgulanmaktadır. Yine Milli Eğitim Bakanlığının Ağustos 2003 ve 2541 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan "Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim ve Öğretim Çalışmalarının Plânlı Yürütülmesine İlişkin Yönergesinde(4) "Eğitim-öğretim kurumlarında eğitim etkinliklerine ve derslere hazırlıklı girmek yasal yönden zorunlu, eğitsel yönden gereklidir. Eğitim ve öğretim plânlı, programlı olarak yapılan geliştirici bir çalışmadır Eğitim-öğretimin etkin, verimli olabilmesi plânlamaya gereken önemin verilmesi ve öğretmenlerin sınıflarına hazırlıklı girmeleri ile olanaklıdır. Ayrıca Okul öncesi eğitim, ilköğretim, orta öğretim, meslekî ve teknik eğitim ile yaygın eğitim kurumları yönetmelikleri ile bu kurumların eğitim-öğretim programlarında eğitim-öğretim çalışmalarının plânlı ve programlı olarak yürütülmesi gerektiği" hükümlerine yer verilmiştir.

Eğitim-Öğretimde Plânlı Çalışmanın Yararları

Eğitim ve öğretimde plan yapmanın yararları aşağıdaki maddeler halinde sıralanabilir(6):

- Plânlar; öğrenci merkezli, çağdaş öğrenme-öğretme yaklaşımlarını temel alan, uygulanabilir etkinliklere dayalı olur.
- Öğretimin plânlanması, öğretmenin eğitim-öğretimde neyi, niçin ve nasıl yapacağını düşünmesini sağlayarak verimini artırır.
- Öğretim programlarının plânlaması, öğrencilerin bilgi ve beceri düzeyleri dikkate alınarak ne zaman ve hangi süreler içinde işleneceğinin düzenlenmesini sağlar.
- Öğretmen ve öğrencileri dağınıklıktan kurtarır, ve düzenli çalışmasını sağlar.
- Hedeflere ulaştıracak en uygun öğrenme öğretme süreçleri ile araç ve gerecin seçilmesini, eğitim etkinliklerine ve derslere hazırlıklı girilmesini sağlar.
- Öğrencilerin ilgi, istek ve yeteneklerine göre yetiştirilmelerini sağlar.
- Eğitim-öğretimin değerlendirilmesinin güvenilir olmasını sağlar.
- Öğretmen ve öğrencilere düzenli ve birlikte çalışma alışkanlığı kazandırır.
- Eğitim-öğretim etkinliğinde düşünceye açıklık kazandırır.

Plân Yapmanın İlkeleri

Eğitim ve öğretim planları yapılırken aşağıdaki temel ilkeler göz önünde bulundurulmalıdır(6):

- Plânlar; çağdaş eğitimin gereklerine uygun olarak öğrenci merkezli, bireyselleşmiş öğretim, tam öğrenme, aktif öğrenme-öğretme ve disiplinleri arası çalışmaları esas alan uygulanabilir etkinliklere dayalı olmalıdır.
- Plânlama çalışmalarında öğrenme-öğretme süreci, etkin hâle getirilerek eğitimdeki yeni gelişmeler, çevre özellikleri, öğrencilerin bireysel gelişim özellikleri (fiziksel, duygusal, bilişsel ve psikomotor) ile okul-çevre ilişkileri göz önüne alınmalıdır.
- Plân, standart değil, gerektiğinde konu, süre ve uygulamada değişiklikler yapılabilecek esneklikte olmalıdır.
- Plân, eğitim-öğretimin hedeflerine ve öğretim kurumlarının özel amaçlarına uygun olmalıdır.
- Plânda öğretim programlarına göre konular belirlenir. Ayrıca konuların işlenişinde kullanılacak öğrenme-öğretme yaklaşımları, araç-gereç, kaynaklar, öğrenci etkinlikleri, gezi, gözlem ve deneyler göz önünde bulundurulmalıdır.
- Her plân belli bir süreyi kapsayacak şekilde hazırlanmalıdır.
- Plân, öğretimin niteliğine ve seviyesine, konuya, öğretim dalına ve amacına uygun olmalıdır.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin tutarlı ve ayrıntılı bir şekilde planlanmasının gerekliliği, amacı, yasal dayanakları ve ilkelerine ilişkin yapılan bu açıklamalara rağmen, yapılan araştırma sonuçları(6), Türkiye’de eğitimde planlama ile ilgili halen pek çok problemin yaşandığını göstermektedir. Bu sorunlardan başlıcaları; öğretmenlerin genellikle teftiş amacıyla plan yaptıkları, hazırladıkları planları genellikle kullanmadıkları, öğrencilerin ve çevrenin ihtiyaçlarının genellikle dikkate alınmadığı, planların daha önceki planlardan ve ünite dergilerinden aynan kopyalanması şeklinde sıralanmıştır. Bugün de, öğretmenlerin özellikle internet ortamında yer alan sitelerde hemen her eğitim basamağında yer alan pek çok dersin planına ulaşması mümkün olmaktadır. Bilginin paylaşılması elbette gelişme için gerekli olmakla birlikte, internet ortamlarında bulunan planların öğretmenler tarafından aynen kullanılmasına yönelik öğretmen tutumlarının giderek yaygınlaşması gelişmeye engel olabilmektedir.

Plân Çeşitleri, Yıllık ve Günlük Plânların Yapılışı (6)-(7)

Eğitim-öğretim çalışmalarının temelinde; ünitelendirilmiş yıllık plân ve ders plânı olmak üzere iki çeşit plân hazırlanır.

Ünitelendirilmiş Yıllık Plân

Ünitelendirilmiş yıllık plân, öğretim yılı süresince ders vermekle yükümlü olunan sınıflarda, program uyarınca belli üniteleri ya da konuları hangi aylarda yaklaşık olarak ne kadar zamanda işleyeceklerini gösteren, duruma göre zümre öğretmenler kurulu veya şube öğretmenler kurulu tarafından ortak hazırlanarak ders yılı başında okul yönetimine verilen çalışma plânıdır.

Ünitelendirilmiş yıllık plân hazırlanırken aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulur:

- Plân; Öğretim yılının başında hazırlanır. Özel eğitime ihtiyacı olanlar için yapılacak plânlamada, öğrenci ihtiyaçlarının saptanması için belirli bir süre ayrılmalı ve bu süre plânda gösterilmelidir.
- Ders işlenirken hazırlanan plânda yer alan başlıklar dikkate alınır.
- Plân yapılırken zümre öğretmenleri ve şube öğretmenleri okulda, o yıl uygulanacak haftalık ders dağıtım çizelgesinin kesin biçimini almasını bekler. Hangi sınıflarda ve hangi günlerde derslerinin olduğunu öğrenir. Özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler için plânlama, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine göre Bireysel Eğitim Programları (BEP) Geliştirme birimince yapılır,
- Önerilen süre bölümünde, her ay hangi sınıfta haftada kaç saat ders okutulacağı belirlenmelidir.
- İşlenecek derslere ait ünitenin kaç konuya ayrılacağına mümkün olacağı ve konunun işlenişi için kaç ders saatine ihtiyacı olacağı saptanır.
- Ünitelendirilmiş yıllık plân hazırlanırken zümre öğretmenleri, haftalık ders saatleri toplamına ve aylar, yarıyıl esasına göre bir öğretim yılında toplam kaç gün ve kaç saat ders işleneceğini saptar. Bu yapılırken tatil, bayram ve diğer özel günler belirlenerek çalışma takvimi hazırlanır.
- Ünitelendirilmiş yıllık plân aylara göre haftalık çalışma süresini gösterir.

- Okul öncesi eğitimi öğretmenleri, ünitelendirilmiş yıllık ders ve plânlarını kendi mevzuatı hükümlerine göre hazırlar.

Ünitelendirilmiş yıllık plân aşağıdaki şekilde yapılır:

- Zümre öğretmenler kurulu ve şube öğretmenler kurulunda gezi, gözlem, inceleme, deney, ödev ve değerlendirme çalışmalarının belli hafta veya günler de toplanıp toplanmadığını araştırılır, bu konuda ortak önlemler alınmasını sağlanır.
- Öğretmenler geçmiş yıllardaki uygulamaları da gözden geçirerek okulun durumuna göre plânlarını, kendileri veya zümre öğretmenler kurulu ya da şube öğretmenler kurulundaki diğer öğretmenlerle beraber yaparlar.
- Hazırlanan plân okul müdürüne öğretim yılının başlamasından itibaren 15 gün içinde onaylatılır.
- Öğretmen, ünitelendirilmiş yıllık plânın onaylanmış bir örneğini yararlanmak üzere yanında bulundurur. Yıl içinde meydana gelebilecek aksaklıkları nedenleri ile birlikte not eder.
- Öğretmenler, özel eğitim gerektiren çocukların ihtiyaçları ve öğrenme hızları doğrultusunda BEP geliştirme birimi ile iş birliğine giderek plânlarını geliştirirler.

Ünitelendirilmiş Yıllık Plan Örneği

.....OKULU .....DERSİ .....SINIF

ÜNİTELENDİRİLMİŞ YILLIK DERS PLANI

SÜRE			ÜNİTE:				
AY	HAFTA	DERS SAATI	HEDEF VE DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME-ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
EYLÜL	1. HAFTA						
	2. HAFTA						
	3. HAFTA						
	4. HAFTA						

Ders plânı

Ders plânı, bir ders için o dersle ilgili eğitim programlarında yer alan ve birbirleriyle ilişkili **öğrenci kazanımlarını** (hedef ve hedef davranışlarını) bir ya da birkaç ders saatinde işlenecek konu örüntüsünü, konuya ilişkin deney, tartışma soruları, proje ve ödevleri, uygulama çalışmalarını, ders araç-gerecini içine alan birinci derecede sorumlu olduğu, zümre öğretmenleri ile şube öğretmenlerinin ortak katkısıyla ders öğretmenlerince önceden hazırlanan plândır.

Ders plânı, belli bir ders için bir ya da birden çok ders saatinde işlenecek konuların plânlamasıdır. Ders plânında yer alan öğrenme-öğretme etkinlikleri öğrencilerin katkısıyla gerçekleştirilir. Ders plânının uygulanmasından ders öğretmeni sorumludur.

Bu plân ilköğretim okullarının 1-5 inci sınıflarında günlük plân diğer sınıf ve kurumlarda ise ders plânı olarak adlandırılmakta ve uygulanmaktadır. Hazırlanan planlar okul müdürü ve müfettişlerce denetlenir. **Ders planları;**

- Eğitim-öğretim çalışmalarını düzensizlikten kurtarır.
- Öğrenme ve öğretme sürecinin etkili ve verimli kullanılmasını sağlar.
- Her dersin eğitim programına ve konuların özelliklerine uygun olarak işlenmesini sağlar.
- Derslerde sürekliliği sağlar.
- Öğrenme ve öğretme sürecinde gerçekleştirilen etkinlikleri belge-ler.
- Eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini gerçekleştirmede katkı sağlar.
- Eğitim-öğretim sürecinin ve ders programlarının değerlendirilme-sinde geri bildirim sağlar.

Ders plânı hazırlanırken;

- Dersin doğası ve öğretim basamağındaki diğer derslerle olan ilişkisi,
- İşlenecek konu örüntüsü,
- Öğrencinin kazanımları ve hedef davranışları,
- Konunun işleneceği tarih ve olası süre,

- Konunun en etkin biçimde işlenebilmesi için gerekli olan eğitim araç-gereç ile başvurulacak kaynakları,
- Öğrenme-öğretme süreçlerine yönelik etkinlikler, gerekiyorsa güvenlik önlemleri, deney ve gözlemi,
- Konunun işleneceği sınıftaki öğrencilerin bireysel özellikleri ve farklılıklarının öğretim sürecinde göz önünde bulundurma,
- İhtiyaçlarını belirleme ve öğrenme-öğretme yaşantılarında değerlendirme süreci,
- Öğrenme-öğretme sürecini değerlendirmeye yönelik ölçme etkinlikleri ve değerlendirme yaklaşımı saptanır.

Örnek Ders Planı

ÖRNEK-1

DERS PLANI

BÖLÜM I

Dersin adı	
Sınıf	
Ünitenin Adı/No	
Konu	
Önerilen Süre	

BÖLÜM II

Öğrenci Kazanımları /Hedef ve Davranışlar	
Ünite Kavramları ve Sembolleri/Davranış Örüntüsü	
Güvenlik Önlemleri (Varsa):	
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça * Öğretmen * Öğrenci	
Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri:	
• Dikkati Çekme • Güdüleme • Gözden Geçirme • Derse Geçiş • Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.) • Grupla Öğrenme Etkinlikleri (Proje, gezi, gözlem vb.) • Özet	

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme	
• Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme • Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme • Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler ve ileri düzeyde öğrenme hızında olan öğrenciler için ek Ölçme-Değerlendirme etkinlikleri	
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	

BÖLÜM IV

Plânın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	
--	--

Ders/Sınıf Öğretmeni

Uygundur .../.../...

İmza

Adı Soyadı

Okul Müdürü

AÇIKLAMALAR

1. Örnek ders plânının içeriği aynı kalmak koşulu ile biçimsel olarak değiştirilebilir.
2. Bu ders plânı, öğretmeni ilgili ders programında yer alan birbiri ile ilgili kazanımlar, hedef ve hedef davranışlar dikkate alınarak ayrı ders için bir günde işlenebilecek ders saatinden daha fazla ders saati için yapılabilir.
3. Bu plân dersin kapsamı, öğrenci özellikleri, okulun ve çevrenin özellikleri dikkate alınarak her ders için ayrı ayrı yapılabilir.
4. Bu ders plânı ilköğretim 1-5 sınıflar ile okul öncesi eğitim kurumlarında her bir ders için ayrı ayrı olmak kaydıyla günlük plân olarak yapılır.

ÖRNEK-2

DERS PLANI

BÖLÜM I

Dersin adı	
Sınıf	
Ünitenin Adı/No	
Konu	
Önerilen Süre	

BÖLÜM II

Öğrenci Kazanımları /Hedef ve Davranışlar		
Ünite Kavramları ve Sembolleri/Davranış Örüntüsü		
Güvenlik Önlemleri (Varsa):		
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri		
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça * Öğretmen * Öğrenci		
Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri	Sözel-Dilsel	
	Doğacı	
	Sosyal-Kişiler Arası	
	Mantıksal Matematiksel	
	İçsel-Bireysel	
	Görsel-Uzaysal	
	Müziksel-Ritmik	
	Bedensel-Kinestetik	
Özet		

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme • Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme Değerlendirme • Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme Değerlendirme • Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler ve ileri düzeyde öğrenme hızında olan öğrenciler için ek Ölçme-Değerlendirme etkinlikleri	
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	

BÖLÜM IV

Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	
--	--

Ders/Sınıf Öğretmeni

Uygundur .../.../...

İmza

Adı Soyadı

Okul Müdürü

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin düzenli ve etkili ve etkili bir şekilde yönetilebilmesi düzenli ve etkili bir planlamayla mümkün olabilmektedir. Öğretmenlerin düzenli ve etkili bir planlama yapabilmeleri için ise, eğitim programları ve öğretimle ilgili bazı temelleri bilmeleri gerekmektedir. Türkiye’de eğitim programları Milli Eğitim Bakanlığı’nun ilgili ARGE birimleri tarafından hazırlanıp, Talim ve Terbiye Kurulunun onayıyla yürürlüğe girmekle birlikte, eğitim programlarının uygulayıcılarının öğretmenler olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle öğretmenlerin etkili bir öğretim yönetimi planların hazırlanma ve uygulama aşamalarına yardımcı olabilecek, programlarla ilgili bazı temel kavramlar ve programlarının öğelerinin tek tek ele alınarak açıklanması önemlidir.

Eğitim Programlarıyla İlgili Temel Kavramlar

Eğitim Programı: Literatürde, eğitim programı kavramının bu güne kadar yapılmış pek çok tanımına rastlamak mümkündür. Bunlardan bazıları şunlardır(7)-(8)-(9)-(10)-(11)-(12):

- “Eğitilecek bireylere, öğrenme yaşantılarını kazandırma planı”,
- “Okulun sorumluluğunda öğrencilerin değerlerini, tutumlarını tavırlarını değiştiren, becerilerini geliştiren, bilgi ve anlayış kazanmalarını sağlayan, hem süreç hem de içerik olarak tanımlanmış, okulun kontrolünde öğrencilerin tüm yaşantıları düzeni”,
- “Okulun, okul içi ve dışındaki bütün durumlarda beklenen sonuçlara ulaşmak için giriştiği çabaların tümü”,
- “Bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik tüm faaliyetleri içeren ayrıntılı planlama”,
- “Öğrencilerde beklenen öğrenmeyi meydana getirebilmek için planlanmış faaliyetlerin tamamı”,
- “Öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği”
- “Hedefler, içerik, öğretme öğrenme süreci ve değerlendirmenin planlanması”

olarak tanımlanabilir.

İlgili literatür incelendiğinde eğitim programı, öğretim programı, program geliştirme kavramlarının zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı da görülmektedir. Ancak bunları farklı kavramlar olarak

ifade edilmesi daha çok tercih edilen bir yaklaşımdır. Buna göre öğretim programı, ders programı ve program geliştirme kavramları genel olarak aşağıdaki tanımlarla ifade edilmektedir.

Öğretim Programı: Okul içi deneyimlerle sınırlı olan bu program, bir okulda okutulan ders veya kurs programlarını kapsar. Bu programın eğitim programı içerisinde ağırlıklı bir yeri vardır ve eğitim programının amaçları doğrultusunda öğrenciye kazandırılması istenen bilgi, beceri, tutum ve tavırların ders grupları olarak planlı bir biçimde düzenlenmesidir.

Ders Programı: Öğretim programında yer alan bir dersin amaçlarının öğrenci davranışına dönüştürülmesini, bunların gerçekleştirilmesi için içeriğin konulara ve alt başlıklara ayrıştırılmasını, buna dayalı öğrenim ortamının organizasyonu ve değerlendirme araçlarını kapsayan detaylı bir plandır. Başka bir deyişle, öğretilecek dersin uygulanabilir bir plan şeklinde düzenlenmesidir.

Program Geliştirme: "Hazırlanan programlarının uygulamada, araştırmalar yolu ile geliştirilmesi" veya "Programının hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü" olarak tanımlanmaktadır.

Programın Kapsam ve Öğeleri

Yukarıda verilen tanımlar incelendiğinde bir programın genellikle hedefler, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme olmak üzere dört temel öğeden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bir program, öğrencilere kazandırılacak özellikleri yani hedefleri, hedefleri gerçekleştirmek için gerekli olan konuları yani içeriği, öğrencilere istenilen yaşantıların nasıl kazandırılacağı belirleyen eğitim durumlarını ve hedeflerin gerçekleştirilme derecesini belirlemeye ve programın başarısı hakkında bir yargıya varmaya yarayan değerlendirme işlemlerini kapsar. Bir programda bulunması gereken öğeleri gösteren bugüne kadar pek çok model geliştirilmiş olmakla birlikte, özellikle Türkiye'de program geliştirme alanındaki uzmanların Taba ve Tyler modellerini daha çok benimsendiği bilinmektedir. Bu modelin temel aşamaları şöyle sıralanmıştır:

- Eğitim ihtiyaçlarını belirleme
- Genel amaçları belirleme
- Amaçları saptama
- İçeriği seçme
- İçeriği düzenleme

- Öğrenme yaşantılarını belirleme
- Öğrenme yaşantılarını düzenleme
- Değerlendirme
- Sonucu kontrol etme

Türk Eğitim Sisteminde eğitim programlarında nasıl bir modelin olması gerektiği konusunda yapılan bir araştırma sonucunda(16) uzmanlar modelde ilk boyutun amaçlar (hedefler), ikinci boyutun içerik olmasını önermişlerdir. Programın üçüncü boyutu olarak kabul edilen öğretme-öğrenme süreci boyutunda öğrenci katılımı, dönüt ve düzeltme, güdüleme, pekiştirme, öğrenci katılımı, hazır bulunuşluk, öğretim yöntem ve teknikleri ile araç gereç ve zamanlamaya vurgu yapılmıştır. Programın son boyutu olarak ise değerlendirme olarak görülmüş ve değerlendirmenin programa girişte, süreçte ve çıkışta yapılmasının uygun olacağı belirtilmiştir.

Bu durumda program geliştirme sürecinde yer alan temel aşamaların genel olarak açıklanması etkili bir planlama yapmaya önemli katkılar sağlayacaktır.

Hedefler

Eğitim açısından hedef, yetiştirilecek insanda bulunması uygun görülen, eğitim yoluyla kazandırılabilir istenilen özelliklerdir. Ancak bir programda hedefler belirlenmeden önce mutlaka eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir. İhtiyaç belirleme program geliştirme çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. "İhtiyaç belirleme çalışmaları yapılmadan yürütülen etkinlikler ölü yatırımlar" olarak görülmektedir. Programın hazırlanması için bir program ihtiyacının ortaya çıkması ve ihtiyacın en iyi şekilde karşılanması için de gerçek ihtiyacın ne olduğunun belirlenmesi gereklidir.

İhtiyaç belirleme çalışmalarında üç temel soruya cevap aranmaktadır:

- Toplumun beklenti ve ihtiyaçları nelerdir?
- Bireyin ihtiyaçları nelerdir?
- Konu alanı ile ilgili ihtiyaçlar nelerdir?

İhtiyaç belirleme çalışmaları sonucunda belirlenen aday hedefler, başta eğitim felsefesi ve eğitim psikolojisi olmak üzere; eğitim sosyolojisi, eğitim teknolojisi, eğitim ekonomisi gibi süzgeçlerden geçirilerek asıl hedefler belirlenir.

Eğitimde hedefler hiyerarşik bir yapıda ele alınmaktadır. Buna göre hedefleri *uzak, genel ve özel hedefler* olarak sıralamak mümkündür.

Uzak hedefler; toplumun siyasal felsefesini yansıtan ve ulaşılmak istenen idealleri yansıtan hedeflerdir. Demokratik bir toplum kurmak, çağdaş medeniyetlerin ulaştığı seviyenin üzerine çıkmak gibi hedefler olup, birçok alan gibi eğitim alanı içinde önemli hedeflerdir.

Genel hedefler; uzak hedeflerin yorumu niteliğinde olup, toplumsal ideallerin eğitim alanına uygulanmasıyla belirlenen hedeflerdir. Ülkenin eğitim felsefesini ve aynı zamanda okulların iş görüşünü yansıtan hedeflerdir. 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen hedefler, Türk Milli Eğitiminin genel hedeflerini gösteren hedeflerdir. Ayrıca eğitim kademelerine göre okulların hedefleri de genel hedefler içerisinde ele alınmaktadır. Genel hedefler, öğrenciden eğitim süreci sonunda ulaşılması beklenen davranışları genel çizgileriyle gösterir. Bu nedenle programın etkililiğini belirlemek için yeterli bir ölçüt değildir. İlgili gruplar (öğrenci, veli, yönetici, iş hayatı, devlet...) arasında iletişimin sağlanması ve güçlendirilmesinde etkili bir araçtır. Ayrıca özel hedeflerin belirlenmesinde iyi bir temel oluştururlar.

Özel hedefler ise, bir disiplin ya da çalışma alanı için hazırlanan ve öğrenciye kazandırılması uygun görülen hedeflerdir. Öğrencilerde istenilen yönde davranış değişikliklerinin gerçekleştirilebilmesi için, Milli Eğitimin, okul sisteminin ve programın genel hedeflerinin belirlenmesi yanında belirli bir ders ya da kurs programına ilişkin, öğretme öğrenme süreci sonunda öğrenciden beklenen ölçülebilir davranışları yansıtan özel hedeflerin de belirlenmesi gerekmektedir. Özel hedefler varılmak istenen sonucu en ayrıntılı şekilde açıklayan hedeflerdir. Öğrencilerin hedefe ulaştıklarında ne yapacaklarını açıkça gösterirler.

Etkili bir planlamanın yapılabilmesi için hedeflerin doğru ve gerçekçi bir şekilde belirlenmesi önemlidir. İyi saptanmış hedefler, öğretimin planlanmasında karışıklıkları önler. Hedef açık olduğu zaman, öğretmen uygun eğitim yaşantılarının seçebilir. İstenilen davranışı gerçekleştirebilmek için öğretmen ve öğrencilerin etkinlikleri daha iyi düzenlemelerine yardım eder.

Hedefler aşamalı olarak sıralandığında ise, üç temel alandan bahsedilebilir(6). Bunlar *bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor (devinsel)* alanlardır. Bu üç alan birbirinden tamamıyla soyutlanamaz. Bir hedef bütünüyle bilişsel, devinsel ya da duyuşsal alana girmeyebilir. Hedefler, zihinsel özellikler ağır basıyorsa bilişsel; gözlenebilir fiziksel özellikler ağır basıyorsa devinsel; ilgi, tutum ve alışkanlıklar ağır basıyorsa duyuşsal olarak sınıflandırılmaktadır.

Hedeflerin Aşamalı Sınıflandırması

Bilişsel alan, kişinin öğrenilmiş davranışlarından zihin yönü ağır basan davranışları kapsar.

Eğitimde planlarının hazırlanmasında öngörülen belli başlı ilkeler bilgisi,

Matematik dersinde dört işlem gerektiren problemleri çözebilme,

Program geliştirmenin temel öğeleri arasındaki ilişkileri açıklayabilme, gibi.

Bilişsel alan davranışları basitten karmaşığa, somuttan, soyuta ve kolaydan zora doğru bir aşama içerisinde basamaklara ayrılmıştır. Bilişsel alan basamakları; bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirmeden oluşur.

Bilgi: Herhangi bir nesne ya da alanla ilgili bazı özellikleri görünce tanıma ve hatırlama gibi iki boyutu vardır. Tanıma ve hatırlama öğrenilmiş davranışlarımızın temelini oluşturur.

Kavrama: Bilgi basamağında elde edilen bilgilerin kavrama basamağında kişi tarafından özümlemesi, kendine mal edilmesi söz konusudur. Bu basamakta, öğrencinin bilgi basamağında elde ettiği bilgileri, anlamını kaybetmeden başka bir biçimde ifade etmesi yani çevirmesi, anlamını açıklaması yani yorumlaması, bu anlama dayanarak nesnelerin gelecekteki durumlarını kestirmesi yani yordaması gerekmektedir.

Uygulama: Önceden öğrenilmiş bilgi ve kavramları yeni durumlarda kullanmak bu basamakta mümkün olmaktadır. Bu basamakta, öğrencinin sorun çözme yeteneğini geliştirmek söz konusudur.

Analiz: Yüksek düzeyde öğrenme ve bilişsel yetenekler gerektirir. Bir bütün ya da sistemi öğelere ayırmak, öğeler arasındaki ilişkileri belirlemek analizi gerektirir.

Sentez: Öğelerin yeni (orijinal) bir bütün meydana getirecek şekilde belli ilişki ve kurallara göre birleştirilmesi vardır. Fakat her bütün oluşturma işi sentez olmaz. Bir motorun parçalarını birleştirme, birkaç sözcüğü bir araya getirme sentez değildir. Sentezde yenilik, orijinallik, buluş, yaratıcılık, icat etme gibi özellikler söz konusudur.

Değerlendirme: Herhangi bir şeyin değeri hakkında belirli ölçütler kullanarak yargıda bulunmak, belirli bir görüş ya da öneriyi eleştirmek ya da savunmak gibi davranışları içerir. Ancak yargılama bilinçli olmalı, ölçütlere, kural ve ilkelere dayandırılmalıdır. Yoksa kişinin kendi beğenisine, dayanarak yaptığı, övgü ya da yergi değerlendirme değildir.

Duyuşsal alan ilgi, tutum, alışkanlık, değer yargılarıyla ilgili davranışları kapsar.

Demokratik bir yaşamın toplum yaşamındaki önemini farkında oluş,

"Yurtta barış, Dünyada barış" ilkesinin insanlık için taşıdığı önemi takdir etme,

Tüm canlıları seven bir kişiliğe sahip olma, gibi.

Bilişsel alanın bilgi basamağındaki bazı öğeler olmadan, duyuşsal alandaki özellikler gerçekleşmeyebilir. Çünkü bilmediğimiz bir nesneye ya da duruma karşı herhangi bir sevgi, nefret, önemseme gibi duyuşsal bir yönelim göstermeyiz. Bu davranışlar kişinin yaşam boyu geçirdiği davranışların bir sonucu olduğundan yalnızca okul sistemi içerisinde gerçekleşmeyebilir. Ayrıca okulda bu alanla ilgili istendik davranışların kişiye kazandırılması zor olabilir. Ancak birey ve toplum için çok önemli olduklarından geliştirilmeleri için gerekli çaba gösterilmelidir. Duyuşsal alan basamakları; alma, tepkide bulunma, değer verme, örgütlenme ve kişilik haline getirme aşamalarından oluşur.

Alma (Algılama): Bu basamakta bir olay veya uyarıcının farkında olmak ve o olay ve uyarıcıya açık olmak söz konusudur. Kişi nesne ya da durumların farkında olmazsa onlara karşı herhangi bir davranış göstermez.

Tepkide bulunma: Bu basamakta uyarıcılara bilinçli ve isteyerek tepkide bulunma söz konusudur. Bir işi severek yapmada olduğu gibi.

Değer verme: Bu basamakta kişi nesne ya da durumlara önem verir, değer biçer. Bir inanç ya da tutumla ilgili davranışı, kabul etmeye veya uymaya zorlanmadan, tutarlı ve istikrarlı olarak göstermek değer vermenin kapsamı içindedir.

Örgütlenme: Kişi bu basamağa kadar kazandığı tüm duyuşsal değerleri ayrıştırıp inceler. Sonra benimsediği değere yeni bir anlam verir. Bu yeni anlam, eskisinden bütünüyle farklı olmayıp, geliştirilmiş ve zenginleştirilmiştir. Kişinin “demokrasiye, canlı sevgisine, ülke sevgisine, iş hayatına” yeni bir anlam vermesi, senteze gitmesi ve bunlarla uyumlu olacak yeni bir yaşam felsefesi oluşturmaya kararlı olması gibi.

Kişilik haline getirme: Bu basamakta değerler kurallaşmış, bir karakter görünümü kazanmış ve uyulması zorunlu ilkeler haline gelmiştir. Davranışların tamamı benimsenen değerlerle tutarlı ve istikrarlıdır.

Psikomotor (devinsel) alan ise; zihin ve kas koordinasyonu gerektiren davranışların baskın olduğu alandır. Bu alandaki davranışların temelinde öğrenilmiş olma koşulu vardır.

Bu davranışlar basitten karmaşığa, kolaydan zora, bir organın hareketinden daha çok organın koordineli hareketine doğru aşamalı olarak sınıflanabilir.

Elektronik dersinde bir radyoyu öğretmenin denetiminde monte etme,

Giyim dersinde kazandığı becerilerle, yeni bir dikiş makinesini çalıştırabilme,

Yeni bir yüksek atlama tekniği geliştirebilme gibi.

Devinsel alanın basamakları; algılama veya uyarılma, kurulma, klavuz denetiminde yapma, beceri haline getirme, duruma uydurma ve yaratmadır.

Uyarılma/Algılama: Bu basamakta davranış modelleri ya da örnekleri kişiye sunulur. “Uyarılma” basamağı bilişsel alanın “bilgi” basamağını içerir. Bu basamakta kişi (öğrenci) pasiftir. Uyarma işini yapan kişinin (öğretmenin) davranışlarını gözler ve algılar.

Klavuz denetiminde yapma/Taklit etme: Uyarılmadan sonra kişinin o davranışı klavuz (öğretmen, usta) denetiminde ya da örneği göz önünde tutarak tekrarlaması gerekir. Tekrarlama gözleme ve uyarılmadan daha karmaşık ve zor bir basamaktır.

Beceri haline getirme: Öğrenci tekrarlar sonucunda davranışı beceri haline getirir. Beceri halindeki davranış otomatik olarak istenilen nitelik, süre ve yeterlikte yapılır. Mesleki eğitim ve öğretim yapan tüm okullarda, devinsel alanla ilgili derslerde öğrenciler en az bu basamaktaki hedefleri kazanmış olarak yetiştirilmelidir.

Duruma Uydurma: Bu basamaktaki öğrenci bir alanda elde ettiği becerileri, ilk kez karşılaştığı benzer durumlarda da kullanabilir. Örneğin bisiklete binmesini bilen birisinin motosiklete binmeyi çok çabuk öğrenmesi gibi.

Yaratma: Bilişsel alanın "sentez" basamağı ile iç içe olan "yaratma" basamağı, devinsel özellikleri ağır basan orijinal, benzersiz, yeni davranışlar oluşturmayı kapsar. Araç kullanmada yeni bir sürüş tekniği geliştirme gibi.

Hedeflerin Davranışa Dönüştürülmesi

Yukarıda her üç alanda ifade edilen bilgi, beceri, tutum gibi insan nitelikleri ancak davranışlar yoluyla bireyde var olduğu kabul edilen özelliklerdir. Ayrıca ifade edilen bilgi, beceri, tutum ve alışkanlıklardan herkesin aynı alanı çıkarması da mümkün olmayabilir. Bu nedenle ilgili alanda ifade edilen herhangi bir özelliğin göstergesi olan hedef davranışların da belirlenmesi, bu davranışların gösterilme durumuna bakılarak bireyin ilgili hedefi kazandığına karar verilmesi gerekmektedir. Bunlardan başka hedeflerin göstergesi olan davranışların belirlenmesi; "etkili bir ölçme ve değerlendirme işleminin yapılabilmesi, öğrencilere hedeflerin nasıl kazandırılabilirliğinin belirlenmesi, eğitim uygulamalarında belli standartların gerçekleştirilebilmesi" (6) için de gereklidir.

Aşağıda hedeflerin davranışa dönüştürülmesine bazı örnekler verilmiştir.

Hedef: Öğrencilerin hak ve sorumluluklarıyla ilgili sınıfta doğan bir sorunu çözebilme.

Davranışlar:

- Sorunun tanımını yazma/söyleme
- Sorunun nedenlerini sıralama
- Çözüm önerilerini belirleme
- Uygun öneriyi seçip uygulama

Hedef: Sınıf kurallarına uymaya razı olma

Davranışlar:

- Zamanında sınıftaki yerini alma
- Söz alarak konuşma
- Diğer öğrencileri rahatsız etmeme

- Sınıf etkinliklerine katılma

Hedef: Ekstraforlu baskı dikişini istenilen nitelikte yapma

Davranışlar:

- Baskı yapılacak yeri kesme
- Baskı yapılacak yeri düzeltme
- Ekstraforu: 05 cm içerden yerleştirme
- Teyelleme
- Makinede çekme
- Teyelleri sökme
- Ütüleme
- Baskı dikişi yapma
- Tekrar ütüleme

Hedeflerin Nitelikleri, Hedef ve Hedef Davranış Yazma İlkeleri

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin en önemli aşamasının hedeflerin belirlenmesi olduğu söylenebilir. Çünkü programın bundan sonraki aşamaları belirlenen hedeflere göre gerçekleştirilebilecektir. Ancak hedefleri belirlerken ve bunları ifade ederken temel bazı özelliklerinin(6)-(7)-(8) ihmal edilmemesi gerekmektedir.

- Belirlenen hedefler okulun veya öğretmenin ne yapacağını değil, öğrencinin ne yapması gerektiğini ifade etmelidir.
- Hedeflerin birden fazla davranışı gerçekleştirebilecek kadar genel, bir tek özellik gösterecek kadar sınırlı olması gerekir.
- Hedefler öğrenme sürecine değil, öğrenme ürününe dönük olmalıdır.
- Konu başlıkları hedefleri ifade etmez.
- Hedeflerin hangi içerikle ilgili olduğu belirtilmelidir.
- Hedefler hangi alanla ilgili yazılıyorsa, o alanın niteliklerine ve basamaklarına uygun olmalıdır.
- Bir ders için yazılan hedefler kendi içinde mantıksal açıdan tutarlı olmalıdır.
- Hedef ve davranış ifadelerinin sonunda öğrencinin gerçekleştireceği eylem belirtilmelidir.

- Hedef ve davranışlar yorum farklılıklarına imkan vermeyecek şekilde açık ve anlaşılır olarak yazılmalıdır.
- Hedef davranışlar gözlenebilir ve ölçülebilir bir eylemi ifade edecek şekilde yazılmalıdır.

İçerik

Programın içerik boyutunda belirlenen amaçlara ulaşmak için “ne öğretelim?” sorusuna yanıt aranmaktadır. İçeriğin düzenlenmesinde dikkat edilmesi gereken birçok temel ilke yer almaktadır(6). İçerik mutlaka hedeflerle tutarlı, öğrenciler için anlamlı, ilgi, ihtiyaç ve hazır bulunuşluk düzeylerine uygun olmalıdır. Ayrıca içeriğin belirlenmesi ve düzenlenmesinde; somuttan soyuta, kolaydan zora, bütünden parçaya ya da parçadan bütüne, günümüzden geçmişe, olaylardan genellemelere, yakın çevreden uzağa doğru yapılan bir sıralama olmasına dikkat etmeli, yani ve aşamalık ilkesine uygun olması sağlanmalıdır. İçeriğin bilimsel, güncel, eldeki mevcut imkânlarla (fiziki olanaklar, programın süresi...) gerçekleştirilebilir ve tutarlı olması da temel ilkeler arasındadır. İçeriğin düzenlenmesinde mümkün oldukça sınıf içi uygulamalar, alıştırmalar veya öğrencilerin düşünerek bir şeyler üretmesine imkan sağlayan etkinliklere yer verilmelidir. İçerik bilgiye ulaşma ve ulaşılan bilgileri anlamlandırıp, organize etme becerilerini geliştirir nitelikte olmalıdır. Sadece öğretmenin öğrencilerine bilgi aktarmasını sağlayacak şekilde düzenlenmemelidir.

Eğitim Durumları

Bir programda içeriği nasıl öğretelim? Sorusuna cevap veren boyut eğitim durumlarıdır. Eğitim durumları, programların süreç boyutunu oluşturmaktadır. Ancak ilgili literatürde yer alan bazı kaynaklarda içeriğin belirlenmesi ve düzenlenmesi de eğitim durumları içerisinde yer almaktadır. Öğrencilere istenilen davranışların kazandırılması sağlayan öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi bu aşamada ele alınmaktadır. Eğitim durumları öğrenci açısından öğrenme yaşantıları düzeneği, öğretmen açısından öğretme yaşantıları düzeneği olarak düşünülmektedir.(6) Bir eğitim durumunda hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacak araç, gereç ve kaynaklar ile öğretme-öğrenme strateji, yöntem ve tekniklerinin bulunması gerekli öğelerdir(7). Öğrencilerin eğitim durumunda yer alan öğelerle etkileşimi sonucunda öğrenme gerçekleşir.

Her eğitim durumunda yer alması gereken ve öğretim hizmetlerinin niteliğini belirleyen başlıca dört öğenin bulunduğu söylenebilir. Bunlar; ipuçları, öğrenci katılımı, pekiştirme, dönüt ve düzeltmedir.

İpucu, "doğru yanıtı hatırlatıcı uyarıcı" (25) olarak tanımlanmaktadır. İpuçlarının öğrenmede etkili olabilmesi için, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerine ve öğrenme yollarına uygun, anlamlı, güçlü olması gerekmektedir.

"Öğrencinin kendisine sağlanan öğretim durumunun öğeleri ile örtülü ya da açık bir biçimde etkileşmesi ve (pasif ya da aktif) öğrenme çabası içine girmesi *öğrenci katılımı* olarak nitelendirilmektedir".(7) Öğrenci katılımı öğretim hizmetinin niteliğini artırmada en önemli öğelerden biridir. Öğrenciler öğrenme sürecine etkin katıldıkları süre içinde daha kalıcı izli öğrenme yaşantılarına sahip olmaktadır.

Öğretim hizmetinin niteliğini belirleyen öğelerden bir diğeri ise, *pekiştirme* dir. Öğrenme kuramcılarının çoğu öğrenmenin pekiştirme ile birlikte olması halinde etkili olacağı görüşünü savunmaktadırlar. Pekiştirme, davranışın tekrar edilme sıklığını artırma işlemidir. Pekiştirme işleminde kullanılan uyarıcılara pekiştireç adı verilmektedir. Pekiştireçlerin etkili olabilmesi, öğrencinin iç koşullarına uygun ve anlamlı olmasına ve verilme zamanının iyi seçilmiş olmasına bağlıdır.(7)

Öğretim hizmetlerinin niteliğini belirleyen son öge ise, *dönüt ve düzeltmedir*. Öğretmen-öğrenme sürecinde dönüt önemli bir öge olarak görülmekte ve yaptığı bir davranışın sonucuyla ilgili olarak kişiye bilgi sağlama süreci olarak tanımlanmaktadır. Öğretme-öğrenme sürecinde, istenilen davranışların kazanılıp, kazanılmadığı, bu davranışların ne düzeyde kazanıldığına ilişkin olarak öğrencilerin bilgilendirilmesi sürecidir. Bu bildirim sonucuna bakarak öğrencilerin eksiklik ve yanlışlıkları belirlenir; bu eksiklikleri tamamlama ve yanlışları doğrulama işlemi de düzeltme olarak adlandırılır. Öğretme-öğrenme sürecinde dönüt ve düzeltme genelde birlikte kullanılmakta ve sonraki öğrenmelere motive etme açısından önem taşımaktadır.(28)

Okullardaki gibi grupla öğretimin söz konusu olduğu durumlarda öğretmenlerin sınıftaki her öğrencinin öğrenme özelliklerinin birbirinden farklı olabileceğine dikkat etmeleri gerekir. Bu nedenle; ipucu, pekiştirme, katılmayla ilgili öğretmen davranışlarına ne kadar dikkat edilirse edilsin, grupta bunlarla ilgili ihtiyaçları tam olarak karşılanmayan öğrenciler bulunabilmektedir. Öğretmenlerin bu durumda grupla öğretim

etkinlikleri yanında, bireysel öğrenme etkinliklerine de imkân sağlaması gerekecektir.

Öğrenmenin istendik olması için öğretmenlerin öğrencilere uygun bir çevre ayarlaması yapması gerekmektedir. Bu çevre ayarlaması yapılırken öğretim hizmetleri kapsamında öğretmenlerin gerçekleştirmesi gereken bazı işlemler; hazırlık, sunu, uygulama ve değerlendirme olmak üzere dört temel aşamada sıralanabilir(8).

a) Hazırlık: İstenilen davranış değişikliklerinin gerçekleştirilebilmesi için öğrencilerin dersi işlemeye hazır hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için öğrencilerin derse dikkatlerinin çekilmesi ve güdülenmeleri gerekmektedir. Her şeyden önce öğrencilere bu konuyu niçin öğrenmeleri gerektiği ve kazanmaları beklenen davranışların neler olduğu bu aşamada gerçekleştirilir. Niçin öğreneceğini ve kazandığı davranışları günlük hayatında nerelerde ve nasıl kullanacağını bilen bir öğrenci için öğrenme daha anlamlı hale gelir ve kalıcı olur.

Öğrencinin derse hazırlanması kadar, öğretmenin de derse hazır olması gerekmektedir. Öğretmenin sınıfa istekli girmesi, güler yüzlü olması, etrafına enerji ve canlılık katması, özgüveninin yüksek olması, etkili iletişim becerileri göstermesi derse hazırlığın önemli değişkenleridir. Bu tür özelliklere sahip olmayan bir öğretmenin öğrencilerini derse hazırlaması mümkün olmayacaktır.

b) Sunu: Derse geçiş ve geliştirme aşaması olarak adlandırılan sunu aşamada öğrencilere verilmek istenenlerin tümü yer almaktadır. Ancak derse geçiş aşamasında bilişsel, duyuşsal ve devinsel alanlardaki önkoşul öğrenmelerin dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü önceki öğrenmeler, yeni öğrenilecekler için öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerini oluşturur. Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri yeterli değilse, derse geçişin gerçekleştirilmesi mümkün olmayabilir.

c) Uygulama: Dersin geliştirme bölümünde sunulan bilgi ve becerilerin öğrenciler tarafından kullanılması yani uygulanması gerekir. Özellikle bu aşamada, tekrarlar yapılması, örnekler verilmesi, alıştırmalar yapılması, öğrencilere öğrendiklerini pekiştirme, soru sorma, eksikliklerini ve yanlışlarını görme, bunları düzeltme ve öğretim sürecine aktif katılımlarını sağlama fırsatlarının verilmesi önemlidir.

İçeriğin sunulduğu ve uygulandığı aşamalarda hedef ve davranışlara uygun, strateji, yöntem ve tekniklerin seçilmesi, öğretim araç ve gereçlerinin kullanılması gerekmektedir. Öğretim yöntem ve tekniklerinin seçimiyle ilgili başlıca faktörler ve ilkeler şunlardır:

- Öğretim yöntemi hedefleri gerçekleştirecek şekilde seçilmelidir
- Yöntem ve teknikler öğretme-öğrenme etkinliklerini monotonluktan kurtarıcı nitelikte olmalı, değişik etkinlikler için, değişik yöntem ve teknikler kullanılmalıdır.
- Öğretmen yönetime yatkın olmalıdır.
- Zaman ve fiziksel imkânlar, maliyet dikkate alınmalıdır.
- Öğrenci grubunun büyüklüğü yöntem seçiminde önemlidir.
- Konunun özelliği dikkate alınmalıdır.
- Öğretim yöntem ve teknikleri, öğretimin bireyselleştirilmesini sağlayıcı, bireysel ihtiyaçları karşılayıcı nitelikte olmalıdır.
- Öğretim yöntemi, öğrenme yaşantılarında tutarlılığı sağlayıcı nitelikte olmalıdır.
- Öğrenme yöntemi, öğrencileri faaliyetlere etkin bir şekilde katılmasını sağlayıcı nitelikte olmalıdır.
- Öğrencilerde öğrenmeyi öğrenme, problem çözme, yaratıcılığı geliştirme gibi becerileri ortaya çıkaracak yöntem ve tekniklerin kullanılmasına önem verilmelidir.
- Hiçbir ders için hiçbir yöntem sihirli bir değnek değildir. Öğretmen öğretmenlik becerilerini de kullanarak sınıfa uygun olacağını düşündüğü yöntemi kullanarak, öğrencilerden gelen tepkilere göre gerektiğinde yöntem ya da tekniklerde değişikliğe gitmelidir.

Öğretmenlerin, alanlarında yeterli ölçüde bilgi ve beceri sahibi olması yanında, öğretme ve öğrenme sürecinde kullanılacak geleneksel yaklaşımlarla birlikte yeni yaklaşımlar konusunda da kendilerini sürekli geliştirmeleri, çağdaş öğretim teknoloji ve materyalleri konusunda bilgi ve beceri sahibi olmaları gerekmektedir. Bilginin doğasında meydana gelen değişimler, bilginin öğrenilmesi boyutunda da yeni yaklaşımları beraberinde getirmiş, öğretmen ve öğrencilerin rollerinde değişimler yaratmıştır. Öğretmen bilgiyi aktaran rolünden öğrenmeye rehber olma, öğrenmeyi öğretme rolünü üstlenmiş, öğrencinin rolü ise öğrenmeyi öğrenme şeklinde değişmiştir. Bugünün dünyası problem çözebilen, karar verebilen, etkili iletişim becerilerine sahip, teknolojiyi anlayabilen ve kullanabilen, işbirliği yapabilen, yapıcı ve yaratıcı bireylere ihtiyaç duymaktadır. Bu tür davranışların ise, geleneksel sınıf ortamlarında, geleneksel öğretmen ve öğrenci rolleri ile ve geleneksel öğretme-öğretme yöntem ve teknikleri ile gerçekleştirilmesi pek de mümkün olmamaktadır. Bu nedenle öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımlarını esas

alan ve onlara kendilerini çok yönlü geliştirme fırsatları sağlayan, gelişmiş ülkelerde uzun zamandır kullanılan; işbirliğine dayalı öğrenme, aktif öğrenme, bireyselleştirilmiş öğrenme, yapılandırmacılık, çoklu zeka gibi yaklaşımlar esas alınarak öğretme-öğrenme süreçlerinin planlanması zorunluluğu yaygın kabul gören bir anlayış olmuştur.

d) Değerlendirme: Öğretme öğrenme sürecinin son aşaması değerlendirmedir. Öğrencilerin kazanmaları beklenen davranış değişikliklerinin ne ölçüde gerçekleştirildiği dersin bu aşamasında yapılan ölçme ve değerlendirme işlemleri ile belirlenir. Ayrıca kazandırılmak üzere planlanan hedef ve davranışların, içeriğin, uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerinin, kullanılan öğretim materyallerinin ve öğretmen davranışlarının değerlendirilmesi de bu aşamada yapılır. Bu nedenle değerlendirme işlemi öğrenciler için olduğu kadar, uygulanan programın geliştirilmesi ve öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri için de oldukça önemlidir. Ölçme değerlendirme işlemlerini bir ders konusunun planlanmasında, öğretme ve öğrenme sürecinin son aşaması içerisinde genel olarak açıklamak yerine, program hazırlama veya geliştirme sürecinin son ögesi olarak daha kapsamlı olarak ele alıp, açıklamak yararlı olacaktır.

Ölçme ve Değerlendirme(8)

Ölçme ve değerlendirme süreci olmaksızın planlı bir eğitim süreci söz konusu olamaz. Bir eğitim sisteminin başarısı hakkında bilgi veren en önemli gösterge ölçme ve değerlendirme ögesidir. Bilinmelidir ki, *"izlenemeyen süreç kontrol altına alınamaz!"*. Ölçme ve değerlendirme eğitim sürecinin vazgeçilmez bir ögesi olup, eğitimde kalitenin artırılması için bir zorunluluktur.

Eğitim süreci içerisinde ölçme ve değerlendirme sonuçları ile;

- öğrencilerin kazanacağı hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını,
- öğretme-öğrenme sürecinde karşılaşılan güçlükler belirlenebilir.

Toplanan bilgilerle, hedeflerde, öğretim stratejilerinde, kullanılan öğretim materyallerinde vb. unsurlarda düzenlemeler yapılabilir.

Ayrıca ölçme ve değerlendirme sonuçları,

- öğrenciye davranışını nasıl değiştireceği, nasıl geliştireceği hakkında bilgi verir,
- yeterince başarılı olan öğrenciyi motive eder,
- öğrenci hakkında verilecek kararlara dayanak oluşturur,
- öğretmene kendi öğretiminin etkililiğini belirleme fırsatı verir,
- ilgililere eğitimin nitelik ve niceliği hakkında bilgi sağlar.

Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Temel Kavramlar

Yalnızca eğitimde değil, günümüzde hemen her yerde ölçme işleminin söz konusudur. Yaşamın içerisinde zamanı, hava sıcaklığını, ağırlığı, uzunluğu, başarıyı, zekayı ölçmek için kullanılan pek çok ölçme aracı geliştirilmiştir. Ölçmede ölçme konusu olan şey bir özelliktir. Belli bir özelliğe (niteliğe) sahip olup, olmama ve sahip oluş derecesi nesneden nesneye, durumdan duruma, zamandan zamana değişebilir. Medeni hal, ağırlık, boy, zeka kişiden kişiye, sıcaklık zamandan zamana, başarı durumdan duruma değişebilir. Bir özelliğe sahip oluş derecesi bakımından da bireyler arasında farklar vardır. Fark ölçmenin temelini oluşturur. Ölçme farktan doğmuştur. Herkes veya her şey aynı özellikte olsaydı ölçme söz konusu olmazdı. O halde,

Ölçme: belli bir obje ya da olayın, belli bir özelliğinin, uygun ölçme araçları kullanılarak, belli bir birim cinsinden ifade edilmesi olarak tanımlanabilir. Her ölçme işleminde, ölçülmek istenen özellik ile bu özelliğin ölçülmesine yarayan bir ölçek, ölçme aracı olmalıdır. Eğitimde ölçme, genellikle öğrencilerin belli bir takım davranışları öğrenme derecelerinin belirlenmesi olarak kullanılır.

Ölçek: belli bir obje ya da olayın, belli bir özelliğe sahip oluş derecesini belirlemek için kullanılan ölçme araçlarıdır. (metre, cetvel, termometre, başarı testi, tutum ölçeği...) Bununla birlikte ölçek, aşağıda değinilen çeşitli ölçek türleriyle elde edilmiş ölçme sonuçlarının matematiksel nitelikleri olarak da tanımlanır.

Ölçek Türleri

Sınıflama Ölçekleri: nesnelere belli bir yönden benzeyip benzemediklerine göre sınıflamada kullanılan ölçeklerdir. İnsanların uzun- kısa, evli-bekar, kadın-erkek gruplarına ayrılması bir sınıflamadır.

Sıralama Ölçekleri: Objeleri, bireyleri, olayları belli bir özelliğe sahip oluş miktarı bakımından sıraya koymak için kullanılan ölçeklerdir. Bu ölçeklerle bireyler boy sırasına, başarı sırasına, çoktan aza veya azdan çoğa doğru sıralanabilir.

Eşit Aralıklı Ölçekler: ya iki noktası belirlenip bu iki nokta arası eşit aralıklara bölünerek, ya da başlangıç noktası belirlenip, bu noktadan itibaren tanımlanmış bir birimle bölümlenerek geliştirilen ölçeklerdir. Eşit aralıklı ölçeklerde gerçek bir sıfır (0) noktası yoktur. Pratik amaçlara uygun bir sıfır noktası seçilir. (takvim, termometre, saat, standart testler...) Örneğin termometrenin sıfırı göstermesi sıcaklığın olmadığı anla-

mına gelmediği gibi, öğrencinin herhangi bir dersten sıfır alması, öğrencinin hiçbir şey bilmediği anlamına gelmez.

Eşit Oranlı Ölçekler: Bu ölçeklerde sıfır noktası gerçektir ve ölçek eşit aralıklara bölümlenmiştir. Sıfır noktası yokluğu / hiçliği gösterir. (metre, terazi...)

Ölçüm: Ölçme ile elde edilen sonuçlardır. (örn: 32 cm, 75 kg, 90 puan, 36 öğrenci...)

Ölçüt: Ölçme sonuçlarının aynı alana ait bir kriterle kıyaslanarak bir değer yargısına ve oradan da bir karara ulaşılması gerekir. Kıyaslamada kullanılan durum ya da özelliklere ölçüt denir. Eğitim alanında ölçüt; öğrencinin hedeflere ulaştığının kanıtı olarak kabul edilebilecek asgari davranış düzeyi veya derecesi olarak adlandırılabilir. (Örn: Ders-ten başarılı sayılmak için 100 puan üzerinden 70 puan almak ifadesinde, 70 puan başarı için bir ölçütü oluşturmaktadır.)

Değerlendirme: Ölçme sonuçlarının aynı alana ait bir ölçütle kıyaslanarak, bir değer yargısına oradan da bir karara ulaşma sürecidir. Değerlendirme ölçmeyi de içerisine alan bir kavramdır. Ölçme sonucunda dayanmayan bir değerlendirme olsa olsa bir önyargı ya da temelsiz bir tahmin olur. Eğitimde değerlendirme; belli bir takım davranışların öğrenilme derecesi ölçme ile ortaya konulduktan sonra bu ölçme sonuçlarına dayanarak neler yapılacağına kararlaştırılması şeklinde görülür.

Ölçme Araçları ve Özellikleri

Daha önce de ifade edildiği gibi, eğitim yoluyla öğrencilere kazandırılacak davranışları üçe ayırmıştır. Bunlar *bilişsel*, *duyuşsal* ve *psikomotor* davranışlardır. Farklı alanlara ait davranışların kazandırılması için farklı yöntemlerin kullanılması, farklı biçimlerde ölçme değerlendirmelerin yapılması gerekir. Yine bir alandaki farklı düzeydeki davranışların kazandırılması ve ölçülmesi de doğal olarak farklı olacaktır.

Öğretmenlerin hazırlayabileceği ölçme araçları genellikle şunlardır:

Bilişsel Davranışları Ölçme Araçları	Duyuşsal Davranışları Ölçme Araçları	Psikomotor Davranışları Ölçme Araçları
1. Sözlü Testler 2. Yazılı Testler a) Kısa Cevaplı b) Uzun Cevaplı 3. Objektif (işaretlemeli) Testler a) Çoktan Seçmeli Sorular b) Doğru-yanlış Sorular c) Eşleştirmeli Sorular d) Tamamlamalı Sorular 4. Araştırmaya Dayalı Projeler	1. Anket Formlu Ölçekler 2. Gözlem Fişleri	1. Süreç Ölçmeye Yönelik Performans Testleri 2. Ürün Ölçmeye Yönelik Performans Testleri
Portfolyo Değerlendirme		

Bilişsel Davranışları Ölçme Araçları

1. Sözlü Testler: Soruların sözlü yöneltildiği, cevaplarında sözlü alındığı, evrakı olmayan test şeklidir.

2. Yazılı Testler: yazılı sorulara, yazılı cevapların verildiği, bilişsel amaçları ölçmeye yönelik bir test türüdür. Hazırlanması kolay, puanlaması zor ve subjektiftir. Aşağıda yazılı test örneği verilmiştir.

3. Objektif Testler: Hazırlanması zor, zaman alıcı, puanlaması kolay, öğretmenin test geliştirme konusunda uzmanlığını gerektiren ölçme araçlarıdır. Bu testlere objektif denilmesinin sebebi, puanlamasına öğretmenden veya puanlayan kişiden subjektiflik karışmamasıdır.

Duyuşsal Davranışları Ölçme Araçları

Duyuşsal alan davranışlarının öğretilmesinde ve ölçülmesinde bir çok güçlük bulunmaktadır. *Bu güçlükleri şöyle sıralayabiliriz:*

- Duyuşsal alandaki öğrenmeler genellikle kişinin yetenekleriyle çevresi arasındaki yaşam boyu etkileşimin ürünleridir.

- Bu alanda belli konularda tek bir doğru değil, doğrular vardır.
- Hedefleri gerçekleştirmek tek bir öğretmenin başaramayacağı kadar kapsamlıdır. Diğer öğretmenlerle işbirliğini gerektirir.
- Bu alan hedeflerine ulaşma derecesini ölçmek zor olduğu gibi ölçümlerin geçerlik, güvenilirliği de düşüktür.

Bu alan davranışlarının ölçülmesinde uygulanan yöntemler de şunlardır:

- Uzmanlar tarafından geliştirilmiş (ilgi ve tutum ölçekleri gibi) ölçekleri uygulamak,
- Kişileri gözlemleyerek, onların belirli durumlardaki davranışlarını kaydetmek, Gözlem fişi uygulamak
- Öğrencilerin kendi duyuşsal davranışlarını sözlü veya yazılı olarak rapor etmelerini sağlamak, anketler kullanmak.

Anketler: Duyuşsal davranışları gözleme imkanı olmadığı durumlarda kişinin kendisine sorularak ölçüm yapılabilir. Ancak bireyler oldukları gibi değil, olmayı düşündükleri gibi cevap verebilirler. Bu elde edilen sonuçlar geçerli ve güvenilir olmayabilir.

Gözlem Fişleri: Dereceleme ölçekleri gibi kullanılır. Ancak öğrencinin uzun süre gözlenmesini gerektirir. Gözleyen kişinin gözlenene karşı duyguları puanları etkilediğinden yeterince objektif değildir. Hazırlanması için öncelikle duyuşsal amaç ve davranışların belirlenmesi gerekir. Aşağıda bir gözlem fişi örneği verilmiştir.

Psikomotor Davranışları Ölçme Araçları

Psikomotor davranışların ölçülmesinde kullanılan ölçme araçlarına performans testleri denir. Performans testleri ya bir davranış yapılırken (süreç) gözlenir veya belli işlemler sonunda ortaya çıkan ürünün niteliklerine bakılır. Performans testi beceri testi ile eş anlamlı olarak kullanılır. Bu testlerde, öğrencinin işi bizzat yapıp, yapmadığına bakılır.

Portfolyo Değerlendirme

Günümüzde yeni değerlendirme anlayışı; güvenilir, performans temelli, gerçekçi ve uygulanabilir özelliklere sahiptir. Bir öğrenme süreci içerisindeki öğrenciyi bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışlarıyla bir bütün olarak (performansa dayalı) değerlendirme yaklaşımlarından biri ve belki de en önemlisi portfolyo değerlendirmedir.

Portfolyo (bireysel gelişim dosyaları): öğrencinin öğrenme süreci içerisindeki performansı ve başarısına ilişkin kayıtlardır. Öğrencinin kazanımlarına ilişkin kanıtları içeren belgelerdir.

Portfolyo değerlendirme ise: öğrencinin kazanımlarına ilişkin kanıtları içeren belgelerin incelenmesiyle öğrencinin başarısı hakkında karar verme sürecidir.

Portfolyo öğrenciye ve başkalarına öğrencinin bir veya daha fazla alandaki başarılarını sunmak üzere amaçlı olarak öğrenci çalışmalarının toplanmasıdır.

Ölçme Araçlarının Teknik Nitelikleri

Ölçme ve değerlendirme, karar vermek için yapılır. Kararların beklentileri karşılaması bu iki sürecin iyi işlemesine bağlıdır. Ama ölçmenin yapıldığı ortam, ölçülen niteliğin (değişkenliği, somutluk derecesi) durumu, ölçme yapan kişinin aracı kullanmadaki becerisi, hepsinden de önemlisi ölçme aracının nitelikleri ölçme sonuçlarının doğruluğunu ve güvenilirliğini etkiler. O halde iyi bir karar için eğitimde kullanılan ölçme araçlarının, istenilen özelliği ölçebilecek, kararlı ve tutarlı, kolay uygulanır, kolay puanlanır, zaman ve mali bakımdan ekonomik olma gibi çeşitli özelliklerinin bulunması gerekmektedir. Ölçme araçlarında bulunması gereken bu özellikleri üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

Geçerlik: Bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği, başka herhangi bir özellikle karıştırmadan, doğru olarak ölçebilme derecesidir. Başka bir deyimle bir ölçme aracının, geliştirilmiş bulunduğu konuda amaca hizmet etmesidir. Sözelimi, uzunluk ölçmek için geliştirilmiş bir araç olan metre, kişilerin boylarını ölçme amacına hizmet eder; fakat kişilerin ağırlıklarını ölçme amacına hizmet etmez. Bu demektir ki, bir ölçme aracı olarak metre uzunluk ölçmede geçerlidir; fakat ağırlık ölçmede geçerli değildir. Aslında bir aracın sadece kullanıldığı amaç için geçerliğe sahip olması söz konusudur. Bu durum, şöyle bir örnekle somutlaştırılabilir: Bir okuduğunu anlama testi, okuduğunu anlama yeterliliğini ölçmede yüksek bir geçerliğe sahip olabilir, fakat aynı test, çok büyük bir olasılıkla, matematikte problem çözme yeterliliğini ölçmede geçerliğe sahip değildir. Ölçülmek istenen özellikleri diğer özelliklerle karıştırmadan ölçebilme derecesi olarak açıklanan geçerliği etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlar: ölçme sonuçlarının güvenilirliği, ölçme yöntemi ve madde sayısı, puanlayıcı yanlılığı ve uygulama koşullarıyla ilgilidir. Ayrıca ölçme araçlarının kapsam, yapı, yordama ve görünüş

geçerliği olmak üzere dört aşamada incelenen geçerlik özelliklerine sahip olması gerekmektedir.

Kapsam geçerliği: Bir öğretmen açısından en çok dikkat edilmesi gerekenin kapsam geçerliği olduğu söylenebilir. Bir ölçme aracının kapsam geçerliği, o ölçme aracındaki toplam maddelerin ölçülecek davranışları ve konunun içeriğini örnekleme niteliğine ve ölçekteki her bir maddenin ölçmek istediği davranışı ne derece ölçtüğüne bağlıdır.

Yapı geçerliği: Yapı, birbiriyle ilgili olduğu düşünülen belli öğelerin ya da öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu bir örüntüdür. Bu anlamda, bir ölçme aracının yapı geçerliği, temelde maddelerine verilen cevaplar arasındaki ilişkilerin analizine dayanır. Bir testte yer alan her madde, testin bütünü ile ilişkili olmalıdır. Maddeler testin ölçeyi hedeflediği amaçlardan en az bir tanesi ile ilişkili olmalıdır. Testin bütünüün amacından bağımsız bir madde olmamalıdır. Ayrıca bir testte farklı alt bölümler varsa, örneğin 30 maddelik bir testin 2,5,8,9,11,15. maddeleri kendi aralarında bir alt bütünlük oluşturuyorlarsa, bu durumda her alt bölümün testin tamamı ile bir bütünlük göstermesi gerekir. Aynı zamanda alt bölümler arasında da bir ilişkinin olması beklenir.

Yordama geçerliği: Öğrencilerin test puanlarına göre belli bir programdaki veya işteki başarılarını önceden tahmin edebilme işidir.

Görünüş geçerliği: Bir ölçme aracının ismi, açıklamaları ve sorularıyla ölçmeyi amaçladığı özelliği ölçüyor görünmesidir.

Güvenirlilik: Bir ölçme aracının aynı niteliği arka arkaya yapılan ölçmelerde yaklaşık olarak aynı sayısal sonuçlarla ölçmesine güvenirlilik denir. Bir kg'lık bir ağırlığı aynı terazi ilk defasında 1 kg, ikinci defa 1,2 kg, üçüncü defa 1,1 kg ölçüyorsa o terazinin güvenilir olmadığını söyleyebiliriz. Ancak, aşağıda belirtilen çeşitli hata faktörleri sonraki ölçümlerin farklı çıkmasına neden olabilir.

Kimi ölçme araçları sürekli olarak aynı miktarda hatalar yapar. Bu araçların yaptığı hata, sabit hatadır. Bazı araçlar sadece belli koşullarda hata yaparlar. Örneğin öğretmenler güzel yazılmış kağıtlara daha çok puan verirler. Bu tür hatalara sistemli hata denir. Kimi hatalar da şansla ortaya çıkar, ne yönde etki ettiği tahmin edilmez. Bu hatalara da rastgele hata denir. İki değişken arasındaki ilişki (korelasyon) (+1.00) ile (-1.00) arasında değişir. Güvenirlilik katsayısı ise (0.00) ile (+1.00) arasında değerler alır. Hata azaldıkça güvenirlilik katsayısı (+1.00) a yaklaşır.

Bir testin güvenirliliğini anlamada dört yoldan biri kullanılır: (1) Bir test aralıklı olarak iki kez kullanılır. (2) Eşdeğer iki test hazırlanır ve ard

arda uygulanır. (3) Yarılama yöntemi adı verilen test türünde sorular iki eşit gruba ayrılır (tek ve çift sorular) testin bir yarısından alınan puan diğer yarısından alınan puana yakınsa test güvenilirdir.(4)KR-20 ve 21 formülü ile testin her bir maddesinin testin tümüyle uyumluluk derecesi saptanmaya çalışılır. Bu dört yöntemde de güvenilirlik katsayısının (+1.00)' a yakın olması güvenirliliğin yüksek olduğunu gösterir. Testteki soru sayısı arttıkça, doğru cevabı tahminle bulma olasılığı azaldıkça güvenilirlik artar. Testin yönergesi varsa, sorular açık ve anlaşılır ise güvenilirlik artar. Bir testin ölçtüğü davranışlar homojenlik gösteriyorsa, soruların, uygulama ve puanlama güvenirliliği bulunuyorsa o test güvenilir-dir. Testin uygulanışında öğrenciler açısından farklılıklar olmamalıdır.

Kullanışlılık: Ölçme aracının hazırlanmasının, uygulanmasının, puanlanmasının kolay olması; az zaman, az emek, az masraf gerektirmesidir. Ölçme araç ve yöntemlerinin kullanılışlılığı hakkında bir yargıya varılırken şu noktaların dikkate alınması gerekir:

Ekonomi: Araç veya yöntem, maliyet yönünden ekonomik olmalı, öğretmene, öğrenciye, yönetime ağır malî külfet yüklememelidir. Şüphesiz maliyeti aşağıya indirmek için, sınavın geçerliliğini yetersiz bir dereceye kadar düşürmek de savunulamaz. Onun için, bir okulun kaldırabileceği malî külfetle en geçerli sınavı yapmak, maliyet ve geçerlik ilişkisi açısından, en doğru yol olur.

Hazırlama süresi : Her araç ve yöntem, uygulamadan önce bir hazırlık gerektirir. Testler ve kısa cevaplı araçlar halinde bu süre daha uzun, yazılı yoklamalarda daha kısadır. Hazırlama süresi kısa olan bir sınav, diğer etkenler eşit olmak şartıyla, hazırlama süresi uzun olan bir sınava tercih edilebilir. Bununla birlikte, hazırlama süresinin, puanlama süresiyle birlikte dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekir. Yazılı yoklamaların hazırlanması az zaman alır; fakat kalabalık gruplarda yazılı yoklama cevaplarının puanlanması hazırlıktaki zaman tasarrufunu kat kat aşar. Ayrıca hazırlama süresi, sınavı hazırlayacak kimselerin uygulamadan önce ne kadar zamanı olduğuna göre de değerlendirmelidir. İki gün sonra uygulanması zorunlu olan bir sınav için iyi bir test hazırlamaya imkân yoktur.

Uygulama süresi: Her araç veya yöntem ders saatlerinin bir kısmının uygulamaya ayrılmasını gerektirir. Bir yöntemin kullanılışlılığı, verdiği puanın önemine oranla, uygulamada gerektirdiği zaman azaldıkça artar. Bir yazılı ve bir sözlü sınav aynı geçerlikte puanlar verse bile, sınav, uygulama süresi kısa olduğu için, çok küçük olmayan gruplarda daha kullanılışlıdır.

Hazırlayıcı ve uygulayıcıların nitelikleri: Ölçme araçlarının bazıları, hazırlayıcıda ve uygulayıcıda bazı özel bilgi ve beceriler bulunmasını gerektirir. Bu bilgi ve becerilere sahip olmayan kimselerin hazırladıkları araçlardan, uyguladıkları sınavlardan çoğu zaman hatalı sonuçlar elde edilir. Bir aracın uygulanması ne kadar özel beceriler gerektirirse, kullanışlılığı da o kadar sınırlanır. Öğretmenin kendi dersi için hazırlayacağı araçlardan bazıları, meselâ testler, uzmanlık seviyesinde olmasa bile bazı bilgiler gerektirir. Bu bilgileri kazanmamış bir öğretmen için testler kullanışlı değildir.

Cevaplayıcının nitelikleri: Ölçme araçlarından yeterince hatasız puan alınabilmesi için, cevaplayıcıda bulunması gerekli bazı nitelikler vardır. Öğrenciler cevaplama yönergesini kolayca anlayabilir ve cevaplarını kolayca kaydedebilirlerse, o araç kullanışlıdır.

Uygulama kolaylıkları: Testlerde sayfa düzeni, baskı mükemmelliği, cevap kâğıdının düzeni; yazılı yoklamalarda soruların yazılı verilmesi, vb. gibi hususlar uygulama kolaylıkları sağlar; bu yollarla da araçların kullanışlılığı artırılabilir.

Puanlama kolaylıkları: Testlerde cevap kâğıdının testten ayrılması, cevap kâğıdının iyi düzenlenmesi, cevapların makine ile puanlanabilmesi; diğer ölçme araçlarında ve yöntemlerde puanlama anahtarı gibi yardımcı araçların kullanılması puanlama kolaylıkları sağlar. Böylece, araçlar ve yöntemler daha kullanışlı hale gelir.

Puanları yorumlama kolaylığı: Bir aracın uygulanmasıyla elde edilen puan anlamlı bir biçimde yorumlanamazsa, değerlendirme ve karar vermede kullanılamaz. Bir araç, yorumlamaya yardımcı, yorumlamayı kolaylaştırıcı ve yorumda hatayı azaltıcı araçlarla beslenirse daha kullanışlı olur. Örneğin, öğretmenin hazırladığı bir yazılı yoklamada, puanlama anahtarının yanında, hangi puandan «geçti - kaldı» kesimi yapılacağını belirtir bir şey de bulunursa, o puanlara göre not verme kolaylaşır. Standart testlerde sadece uygulama yöntemlerinin saptanmasıyla kalınmayıp, ham puanların daha anlamlı ölçeklere çevrilmesini ve böylece puanların yorumunu kolaylaştıran norm tabloları da hazırlanır. Böyle araçlar, test puanının yorumlanmasını kolaylaştırır, test sonuçlarının kullanılmasındaki hataları azaltır. Ayrıca, çeşitli bölümlerden oluşan bir testin, her bölüm için ayrı bir puan vermesi de kullanışlılığı artıran önemli etkenlerdendir.

Yukarıda tartışılan sekiz nitelikten de anlaşılacağı gibi, bir aracın kullanılabilirliğini artıran önlemler, dolaylı olarak onun güvenilirlik ve geçerliliğini de artıracaktır.

Değerlendirme Türleri ve Özellikleri

Değerlendirmeler; yapılış amacına ve kullanılan kriterlere göre iki grupta incelenmektedir. Aynı zamanda bu değerlendirme yaklaşımları ölçme işlemlerinin hangi amaçla yapıldığının ve sonuçlarının nasıl yorumlanabileceğinin bir göstergesidir.

Yapılış amacına göre değerlendirme türleri

Tanıma ve yerleştirmeye yönelik değerlendirme,

Biçimlendirme-yetiştirmeye yönelik değerlendirme,

Sonucu görmeye (düzey belirlemeye) yönelik değerlendirme.

Tanıma ve yerleştirmeye yönelik değerlendirme: Öğretim sürecine girişte öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyini ya da öğrenme kapasitesini belirleyerek öğrenciyi kendine uygun programa yöneltmek ve ona uygun seviyede çalışmaları başlatmak için yapılan değerlendirmedir. Örneğin; OKS (Ortaöğretim Kurumlar Sınavı), Üniversite giriş sınavları veya yabancı dil seviye tespit sınavları bu tür değerlendirmelerdir. Öğretim yılı başında belli bir derse başlarken yapılan değerlendirmeyle ise program öğrencinin seviyesine göre düzenlenir.

Biçimlendirme-yetiştirmeye yönelik değerlendirme: Öğretim sürecinin bir parçası niteliğindeki değerlendirme türüdür. Her ünitenin sonunda öğrenme eksikliklerini belirleyip, eksiklere sebep olan güçlükleri gidermek için yapılan değerlendirmedir. Öğrencilerin öğrenme eksiklikleri bir sonraki modüle geçmeden ders dışı etkinliklerle giderilebilir. Biçimlendirme-yetiştirmeye yönelik değerlendirmede kullanılan testlere izleme testi denir. Uygulama sonunda öğrencilerin yeterliklerinde belirlenen eksiklikler, çeşitli yollarla giderilmeye çalışılır.

Bu değerlendirme türü, öğretmen veya öğrenciye öğretim etkinlikleri hakkında sürekli bilgi sağlar. Böylece öğretme-öğrenme etkinlikleri öğrencilerin öğrenme hızı ve gücüne göre ayarlanır. Öğrenme eksikliklerinin sebebi olan zorlukların nedenlerini belirlemeye ve gidermeye de yardımcı olabilir.

Sonucu görmeye (düzey belirlemeye) yönelik değerlendirme: Genellikle her programın sonunda öğrencinin programa ilişkin yeterlik düze-

yini belirlemek için veya öğretim sürecinin sonunda programın tamamına ilişkin yeterlikleri belirlemek için yapılan değerlendirmelerdir. Böyle bir değerlendirmenin sonuçları;

- Öğrencilere başarı notu verme,
- Öğrencilerin gelecekteki başarı durumlarını tahmin etme,
- Bir sonraki dersin/modülün başlangıç seviyesini belirleme,
- Farklı öğrenci gruplarının başarı düzeylerini karşılaştırma,
- Öğretimin etkililiği ve verimliliği hakkında bilgi(dönüt) sağlama,
- Öğretmenlerin öz değerlendirilmesine katkı sağlama
- Amaçları için kullanılabilir.

Kullanılan Kriterlere Göre Değerlendirme Türleri

Kullanılan kriterlere göre değerlendirme türleri bağıl ve mutlak (yeterliğe dayalı) olmak üzere iki grupta incelenebilir.

Bağıl Değerlendirme: Öğrenci grubunun başarısından çıkarılacak norma göre yapılan değerlendirmedir. Bu tür değerlendirmelerde norm önceden belli değildir, grubun başarı dağılımından ve aritmetik ortalamasından ortaya çıkar, izafidir. Bu yaklaşımda belli bir testteki öğrenci performansı, aynı testin uygulandığı diğer öğrencilerin performansı ile karşılaştırılır.

Bu tür değerlendirmelerde, bir grupta 80-100 arası puan alan öğrenciler AA alırken, bir başka grupta 60-70 arası puan alanlar AA alabilmektedir. Bağıl değerlendirme, öğretim programlarının değerlendirilip, geliştirilip, değerlendirilmesi açısından yeterli değildir. Çünkü program geliştirme açısından önemli olan, öğrencilerin birbirlerine göre ne durumda oldukları değil, programın kazandırmak istediği yeterlikleri kazanmış olup, olmadıklarıdır.

Mutlak (Yeterliğe -Ölçüte Dayalı) Değerlendirme: Bağıl değerlendirmenin alternatifi yeterliğe/ölçüte dayalı değerlendirmedir. Bu yaklaşımda yeterlikler (ölçütler) önceden belli ve kesindir. Yeterlikler (genellikler hedefler) öğrencilerin durumlarını belirlemek amacıyla kullanılırlar. Yeterliğe dayalı testler bilgi, beceri ve tutumlar açısından öğrencilerde meydana gelen değişimleri ölçmeye çalışır ve hedeflere dayalı olduklarından yeni bir programı değerlendirmek isteyenler için özel önem taşırlar. Ayrıca bu testler hem öğrenci, hem de programı değerlendirme de kullanılabilirler.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Öğretmenlerin program geliştirme konusunda bilgi ve beceri sahibi olmalarını gerektiren en önemli gerekçe hangisidir?
  - a) Programların sürekli değişmesi
  - b) Program geliştirme uzmanlarının az olması
  - c) Programların uygulayıcısı konumunda olmaları
  - d) Yasal bir zorunluluk olması
  - e) Mesleki gelişimlerinin sağlanması

2. Aşağıdakilerden hangisi genel hedeflerin özelliklerinden biri değildir?
  - a) Öğretme-öğrenme faaliyetlerinin sonuçlarını genel özellikleri ile gösterirler.
  - b) Öğretme-öğrenme süresini değil, bu sürecin ürünü gösterirler
  - c) Programın etkililiğini belirlemek için yeterli bir ölçüt değildirler.
  - d) Özel hedeflerin belirlenmesi için iyi bir temel oluştururlar.
  - e) Öğrencilerden ulaşmaları beklenen tek bir tür davranışı gösterirler.

3. Verilen ifadelerden hangisi program içeriğinin düzenlenmesinde dikkate alınması zorunlu bir ilke olarak değerlendirilmez?
  - a) Öğretmen niteliklerine uygun bir düzenleme
  - b) Bilinenden bilinmeyene doğru düzenleme
  - c) Somuttan soyuta doğru düzenleme
  - d) Yakından uzağa doğru düzenleme
  - e) Kendi içerisinde tutarlı bir bütün oluşturma

4. "Bireylerde bulunması uygun görülen, eğitim yoluyla kazandırılabilir istendik özellikleri" ifade eden program ögesi aşağıdakilerden hangisidir?
  - a) Öğrenme yaşantıları
  - b) İçerik
  - c) Hedefler
  - d) Değerlendirme
  - e) Konular

5. Aşağıdakilerden hangisi eğitim durumlarının değerlendirilmesinde sorulabilecek sorulardan biri olmamalıdır?
- Program hedefleri öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun mu?
  - Öğrencilerden beklenen davranışları gerçekleştirebiliyor mu?
  - Öğretmenler programa ilişkin önerilen öğretim stratejilerini kullanıyorlar mı?
  - Program hedeflerinin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan problemlerle ilgili öğretmen ve öğrenciler için dönüt sistemi var mı?
  - Ders planları ile uygulama tutarlı mı?
6. Bilişsel hedeflerin aşamalı sınıflamasında doğru sıralama hangisidir?
- Kavrama, Uygulama, Sentez, Değerlendirme, Bilgi, Analiz
  - Bilgi, Kavrama, Uygulama, Analiz, Sentez, Değerlendirme
  - Bilgi, Uygulama, Kavrama, Sentez, Değerlendirme, Analiz
  - Uygulama, Analiz, Sentez, Değerlendirme, Kavrama, Bilgi
  - Değerlendirme, Sentez, Uygulama, Analiz, Kavrama, Bilgi
7. Öğretmenlerin yıllık plan hazırlamalarını temel amacı nedir?
- Öğretimde kullanılacak yöntem ve teknikleri belirlemek
  - Öğretim içeriğini belirlemek
  - Öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını belirlemek
  - Öğretim etkinliklerini planlı ve organize bir şekilde düzenlemek
  - Ölçme ve değerlendirme etkinlikleri için ölçütler oluşturmak
8. "Öğrencilerin bir davranışı gösterme eğilimlerinin güçlendirilmesi süreci.....olarak tanımlanır" ifadesinde boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi yazılmalıdır?
- İpucu
  - Katılım
  - Dönüt
  - Düzeltilme
  - Pekiştirme
9. Aşağıdakilerden hangisi bir dersin başlangıç aşamasında öğretmenin yapacağı ilk etkinlik olmalıdır?
- Öğrencileri öğrenmeye motive etmek
  - Öğrencilerin derse katılımını sağlamak
  - Öğrencilerin dikkatini öğrenilecek davranışlara çekmek
  - Öğrencilere uygun pekiştiriciler vermek
  - Öğrencilere konunun içeriği hakkında bilgi vermek

10. Program geliştirme çalışmalarında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ne ölçüde etkili olduğunun belirlenmesine yardımcı olan seçenek aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Hedeflerin belirlenmesi
- b) Değerlendirme faaliyetleri
- c) Öğrenme yaşantılarının seçilmesi
- d) İçeriğin belirlenmesi
- e) Önkoşul öğrenmelerin analizi

11. "Öğrencilere trafik kurallarına uyma alışkanlığı kazandırmak" hedefinde, hedefler için gerekli ilkelerinden hangisi ihmal edilmiştir?

- a) Gerçekleştirilebilirlik
- b) Gözlenebilirlik
- c) Açık ve seçik ifade edilme
- d) Yeterince genel ve sınırlı olma
- e) Öğrenci davranışına dönüklük

12. "Ülkenin politik felsefesini yansıtan ve oldukça genel olarak ifade edilen hedeflerdir" kavramı aşağıdaki ifadelerden hangisine yöneliktir?

- a) Genel hedefler
- b) Özel hedefler
- c) Devinişsel hedefler
- d) Okul hedefleri
- e) Uzak hedefler

13. Aşağıdakilerden hangisi program içeriğinin sınıfta öğrencilere iletilmesi sürecinde öğretmenin yapması gereken davranışlardan biri değildir?

- a) Günlük ders planı hazırlama
- b) Öğretimde uygun yöntem ve teknikleri kullanma
- c) Öğretimde dönüt ve düzeltmelere yer verme
- d) Öğrencilerin davranış düzeylerini geliştirme
- e) Öğrencilere uygulamalarda rehberlik etme

14. Eğitim bir sistem olarak değerlendirilirse, sistemin işlemler/süreç ögesi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Hedeflerin belirlenmesi
- b) Değerlendirmenin yapılması
- c) İçeriğin düzenlenmesi
- d) Eğitim durumları
- e) İhtiyaçların belirlenmesi

15. Öğrencilerde istenilen davranışların kazandırılma derecesini belirlemek, programın yeterliliği hakkında bir yargıya varmak için program sonunda yapılan değerlendirme türü hangisidir?

- a) Tanılayıcı değerlendirme
- b) Biçimlendirici değerlendirme
- c) Düzey belirleyici değerlendirme
- d) Norm dayanaklı değerlendirme
- e) Bağlamın değerlendirilmesi

CEVAP ANAHTARI

1. c	6. b	11. e
2. e	7. d	12. e
3. a	8. e	13. a
4. c	9. c	14. d
5. a	10. b	15. c

KAYNAKLAR

1. Sanford, J. and Emer, E.T. (1998). **Understanding Classroom Management: An Observation Guide**. Boston:Allyn and Bacon Inc.
2. McLeod, J., Fisher, J. and Hoover, G. (2003). **The Key Elements of Classroom Management: Managing Time and Space, Students Behavior and Instructional Strategies**. Association for Supervision and Dave. ISBN:0871207877.
3. Adem,M. (1997). **Eğitim Planlaması**. Ankara:Şafak Matbaası. s.33.
4. MEB. **Tebliğler Dergisi**. Cilt 44, Sayı 2089, 22 Haziran 1981.
5. MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. **Eğitim ve Öğretim Çalışmalarının Planlı Yürütülmesine İlişkin Yönerge**. (Karar Sayısı:226 - 30.07.2003).
6. MEB. a.g.e. (Karar Sayısı:226 - 30.07.2003).
7. MEB. a.g.e. (Karar Sayısı:226 - 30.07.2003).
8. Eskicumalı, A. (1998). Öğretmenler Nasıl Plan Yapıyor? Eğitim Öğretim Etkinliklerinin Planlanmasında Karşılaşılan Sorunlar Nelerdir? Basılmamış Araştırma Raporu. Sakara Ün. Eğt. Fak. Adapazarı. (İşman, A. ve Eskiçumalı, A. (2003). **Eğitimde Planlama ve Değerlendirme**. İstanbul: Değişim Yayınları. s. 14'den alıntı)
9. MEB. a.g.e. (Karar Sayısı:226 - 30.07.2003).
10. Ornstein, C.A. and Hunkins, P.F. (1998). **Curriculum: Foundations, Principles and Issues**. Prentice-Hall Inc.
11. Saylor, J. Alexander,M. and Lewis, J.A. (1981). **Curriculum Planning for Better Teaching and Learning**. 4th Edition. Holt, Rinehart and Winston Inc.
12. Tyler,W.Ralph. (1993). **Basic Principles of Curriculum and Instruction**. The University of Chicago Press.
13. Sezgin, S.İ. (1994). **Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
14. Varış, F. (1986). **Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler**. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
15. Demirel, Ö. (2000). **Kuramdan Uygulamaya: Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Pegem yayınları.
16. Demirel, Ö. a.g.e. s.65.
17. Clark, D. (2006). Learning Domains or Bloom's Taxonomy. Retrieved: August 2006. Web: www.nvlink.com/~donclark/hrd/bloom.html

18. Sönmez, V. **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**. 11. Basım. Ankara: Anı yayınları.
19. Sönmez, V. **a.g.e.** s. 37-46.
20. Demirel, Ö. **a.g.e.** s.116-119.
21. İşman, A. ve Eskicumalı, A. (2003). **Eğitimde Planlama ve Değerlendirme**. İstanbul: Değişim Yayınları. s. 28-29.
22. Tan, Ş. ve Erdoğan. (2004). **Öğretimi Planlama ve Değerlendirme**. Ankara: Pegem Yayınları. s.34.
23. Demirel, Ö. **a.g.e.** s. 135.
24. Bilen, M. (2002). **Plandan Uygulamaya Öğretim**. Ankara: Anı Yayınları. s. 17.
25. Sönmez, V. **a.g.e.** s.134
26. Gözütok, D. (1995). **Birleştirilmiş ve Normal Sınıflı İlkokullarda Dönüt ve Düzeltmenin Öğrenmeye Etkisi**. Ankara. s.8.
27. Fidan, Nurettin. **Öğrenme ve Öğretme**. Kavramlar İlkeler Yöntemler. Ankara: Kadioğlu Matbaası. s. 62
28. Reece, I. and Walkeri S. (1993). **Teaching Training and Learning**. Second Edition. Great Britain: Business Education Publishers Limited Inc. s.366
29. Küçükahmet, L. (2005). **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**. Ankara: Nobel Yayınları. s.149-150.
30. MEB. (2006). **MTEM Projesi. H.İ.E. Modül Eğitim Programı Öğretmen Rehberi. Yeterliğe Dayalı Ölçme ve Değerlendirme Öğretmen Rehberi-1**. Ankara.